

ژورنال علمی باستان‌شناسی ایران

PAZHOSHESH-HA-YE BASTANSHENASI IRAN
P. ISSN: 2345-5225 & E. ISSN: 2345-5500
Homepage: <https://nbsh.basu.ac.ir/>
Vol. 12, No. 33, Summer 2022

Ethnoarchaeology of Behavior Settings: Towards Understanding of Territory in Semi-Sedentary of the Early Holocene

(A Model-Based Qualitative Research with Case Study)

Ghorbani, H. R.¹

<https://dx.doi.org/10.22084/NB.2021.23863.2311>

Received: 2021/03/07; Accepted: 2021/11/14

Type of Article: **Research**

Pp: 7-34

Abstract

The phenomenon of “spatial boundary”– among the main components of spatial property– has held an essential role in creating, consolidating, protecting, and identification of sustainable human-constructed environments and semi-sedentary behavior settings, from the early Holocene until now. Features and their determinant material culture are as the data, and the data are constrained in archaeology yet recognizable from the structural aspect. Ethnography, environmental psychology, and architecture suggest the diversity and various exposed and concealed arenas of this phenomenon in the traditional behavior settings. Theme of how the recognition, interpretation of the parameters, and the triple aspects of territory have been in prehistoric behavior settings is inadequately addressed. Due to the limited sources of archaeological literature according to different variables, the previous studies have only partially investigated the concept of assert. Recognition and understanding of the concept of territory is feasible in the light of analogy between the archaeological data and the findings of the behavior traditional settings in the framework of ethnoarchaeology and its practice-oriented reasoning. Middle East is among the pioneering regions in such investigations. Article is a qualitative research relying on archaeological and ethnography samples, it relies on description, analysis, and interpretation from the viewpoint of methodology, and it is an ethnoarchaeological study based on reasoning’s general comparative and structural analogies in terms of method. It is investigated based on observations, interviews, and documentary analysis in dynamic and static contexts. Study results indicate that the parameters and aspects of territory have been present in both archaeological and systemic contexts, and they are perceptible and interpretable through the middle range theory. It would be helpful in both objective and subjective viewpoints for the capability of archeological interpretation of how the different social and spatial human-constructed environments are accessible.

Keywords: Ethnoarchaeology, Territory and Territoriality, Behavior Setting, Semi-Sedentary, Archaeological Interpretation.

1. Assistant Professor, Department of Archaeology, Faculty of Conservation and Restoration, Isfahan University of Arts, Isfahan, Iran.

Email: hr.ghorbani@aui.ac.ir

Citations: Ghorbani, H. (2022). “Ethnoarchaeology of Behavior Settings: Towards Understanding of Territory in Semi-Sedentary of the Early Holocene (A Model-Based Qualitative Research with Case Study)”. *Pazhohesh-ha-ye Bastan Shenasi Iran*, 12(33): 7-34. (doi: 10.22084/nb.2021.23863.2311).

Homepage of this Article:
https://nbsh.basu.ac.ir/article_4190.html?lang=en

PAZHOSHESH-HA-YE BASTANSHENASI IRAN
Archaeological Researches of Iran
Journal of Department of Archaeology, Faculty of Art and Architecture, Bu-Ali Sina University, Hamadan, Iran.

Publisher: Bu-Ali Sina University. All rights reserved.

© Copyright©2022, The Authors. This open-access article is published under the terms of the *Creative Commons*.

Introduction

The territory is among the pivotal components of presenting behavior patterns in the given spatial dimensions of the lifestyles. Evidences exist in the first early temporary or seasonal behavior settings of semi-sedentary and in the traditional lifestyles of the Middle East. Some of the similar features and components, such as territory and territoriality, are perceptible due to the permanence and continuity, and through the middle range theory and analogy reasoning in the light of ethnoarchaeology. Quantitative-qualitative flaw of the archeological data (subject) compared to the evident abundance and observation of the targeted exposed and concealed marking of territory in the architecture of the traditional setting of semi-sedentism necessitates the comprehensiveness (source) of the ethnographic sample in analogy-based investigations. Ethnoarchaeological studies of the Middle East are amenable in three categories the reflections on the behavior of traditional settings, handicrafts research, and experimental and laboratory investigations. Vast spectrum of concepts, including territory, are less addressed from different viewpoints. Answer the question of how the territory parameters have been in the prehistoric period, it is necessary to recognize them from the lens of behavior traditional settings to make analogies for archeological interpretations. Purpose of this paper is to utilize general comparative and structural analogies reasoning in the qualitative research of ethnoarchaeology to understand and interpret territory in the behavior settings of Nemrik 9 and M'lefaat compared with the behavior traditional settings of Malle-ye Tangelia. Necessity of this study lies under the perception of territory and its impact on creating space, the arrangement of evident or concealed and permanent or temporary phenomena, how to have access, and how are human-environmental interactions in the archaeological and systemic contexts of semi-sedentary. Territory and territoriality and their components and arenas" bear an identical meaning in the source and the subject. It be only used in the interpretation of similar archaeological contexts. To the special attention paid to the purpose of the research and a targeted selection of the example, the selection method is typical case sampling to achieve representativeness or comparability. They are investigated based on observation, interviews, and documentary analysis of dynamic and static contexts. Results of this research suggested that the components and aspects of the territory phenomenon have been present in both archaeological and systemic contexts, and they are perceptible with a middle-range theory.

Article text

From the point of view of archaeology, the early artificial environments were established within the framework of semi-sedentism behavior settings alongside creating a territory as a mechanism for targeted marking of ownership, identification, and security. Territory falls into various categories based on different variables. Primary territory is exclusively owned by a given person, group, or institution. Public territory is a public space accessible to all. Secondary territory is the space between the two primary and public territories, which has a private side for some, and public side for others. Different types of territory are conceivable and understandable in the early behavior settings and its traditional types are observed in the Middle East and Iran. Primary arena of the territory is divided into three types based on structural features: primary territory, including the house and its inside phenomena; the secondary area, which is the external-surrounding arena of the primary territory, and the public territory includes the public open space. The middle arena of the territory is explainable in three ways considering the behavioral-functional parameters that consist of practicable behaviors in the primary, secondary, and public arenas. Final arena of the territory can be identified based on the perceptive components in all three types of territory. That is, each of the behavioral patterns that could be provided in the appearance of the structural features hold semantic and yet different aspects.

Conclusion

Results of this research show that the territory and territoriality phenomenon in the archeological context of semi-sedentism of late Pleistocene and early Holocene is recoverable in terms of the structural feature, and perceiving its apparent and concealed, permanent and temporary, private and social, and functional and conceptual dimensions and types is feasible in the systemic context as a result of the middle range theory through ethnoarchaeological in the behavior traditional setting. Perception of arenas and parameters of the territory in both dynamic and static contexts indicates its role in the manner of human-environment interactions, spatial centralization, and individual-social identification in the behavior settings of early and traditional semi-sedentism. Methodology of the present research is like an applied model and enjoys a high capability in ethnoarchaeology of Iran and other regions of the Middle. Other significant results of this research is the facilitation of a more accurate perception and interpretation of the territory and territoriality concept according to the figures and tables to perceive

and interpret the behavioral and semantic patterns from different angles and dimensions in the early and traditional behavioral settings. Finding emphasizes approvability and transferability of the results in the range of comprehensives and objectives, in addition to their contribution to the systematic deduction from the source and the subject of the research to answer the research questions in the field of naturalistic generalizability.

باستان مردم‌شناسی قلمرو در قرارگاه‌های رفتاری نیمه یک‌جانثینی آغاز هلوسن؛ (ارائه مدل برپایه پژوهش کیفی و مطالعه موردی)

حمیدرضا قربانی^۱

شناسه دیجیتال (DOI): <https://dx.doi.org/10.22084/NB.2021.23863.2311>

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۱۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۸/۲۳

نوع مقاله: پژوهشی

صص: ۳۴-۷

چکیده

پدیده «مرزبندی مکانی»، از پیش از تاریخ تا کنون نقش مهمی در تکوین، تثبیت، حفاظت و هویت بخشی فضاهای انسان ساخت و قرارگاه‌های رفتاری داشته است. پدیدارها و فرهنگ مادی مبین آن به مثابه داده، و داده‌ها به لحاظ ماهیت در باستان‌شناسی دارای محدودیت و از جنبه شکلی-ریختی قابل شناسایی‌اند؛ اما مردم‌نگاری، روان‌شناسی محیطی و معماری بیان‌گر تنوع و عرصه‌های گوناگون پیدا و پنهان آن - به مثابه قلمرو - در قرارگاه‌های رفتاری سنتی‌اند؛ بنابراین پدیده قلمرو از نظر فضایی، رفتاری و مفهومی تشخیص پذیر است، اما بیشتر یک پدیده ذهنی-ادراکی است تا یک ویژگی شکلی-ریختی. با این حال، چگونگی مؤلفه‌ها و وجوه سه‌گانه قلمرو در قرارگاه‌های رفتاری پیش از تاریخی - اگر نگوییم هیچ - بسیار کم مورد توجه بوده و مطالعات پیشین بیشتر بر مفاهیمی مانند دارایی و مرز تمرکز داشته‌اند. درک و بازشناسی مفهوم قلمرو و قلمروگرایی در قرارگاه‌های رفتاری پیش از تاریخی در پرتو قیاس بین داده‌های باستان‌شناختی و یافته‌های قرارگاه‌های سنتی رفتاری و در چارچوب باستان مردم‌شناسی و استدلال‌های کاربردش امکان‌پذیر است. با این وجود، آیا قلمرو و قلمروگرایی، مؤلفه‌ها و عرصه‌های سه‌گانه آن در بافت‌های باستان‌شناختی و پویا از مفهوم یکسانی برخوردارند؟ و آیا می‌توان از آن برای تفسیر بافت‌های باستان‌شناختی مشابه استفاده کرد؟ این پژوهش، با اتکا بر نمونه‌های باستان‌شناختی (نمیک ۹ و مفلات-میان رودان) و مردم‌نگاری (مله تنگلیا-ایران)، از نوع کیفی و از دیدگاه روش‌شناسی بر توصیف، تحلیل، تفسیر، و ازنظر روش، یک تحقیق باستان مردم‌شناسی مبتنی بر قیاس‌های تطبیقی عام و ساختاری است؛ بنابراین برپایه مشاهده و مصاحبه (مردم‌نگاری) و بررسی و تحلیل اسنادی (باستان‌شناختی)، موارد مذکور در بافت‌های پویا و ایستا بررسی شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد مؤلفه‌ها و وجوه قلمرو در هر دو بافت باستان‌شناختی و سیستمیک وجود داشته و به واسطه تئوری بُرد میانی قابل ادراک و تفسیر بوده و دست‌یابی به آن از دو منظر عینی و ذهنی، در قابلیت تبیین و تفسیر باستان‌شناختی نحوه دسترسی به فضاهای مختلف اجتماعی و مکانی انسان ساخت راه‌گشاست.

کلیدواژگان: باستان مردم‌شناسی، قلمرو و قلمروگرایی، قرارگاه رفتاری، نیمه یک‌جانثینی، تفسیر باستان‌شناختی.

۱. استادیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده حفاظت و مرمت، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران.
Email: hr.ghorbani@aui.ac.ir

ارجاع به مقاله: قربانی، حمیدرضا، (۱۴۰۱)، «باستان مردم‌شناسی قلمرو در قرارگاه‌های رفتاری نیمه یک‌جانثینی آغاز هلوسن: ارائه مدل برپایه پژوهش کیفی و مطالعه موردی». پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران، ۱۲ (۳۳): ۷-۳۴. doi: 10.22084/nb.2021.23863.2311

صفحه اصلی مقاله در سامانه نشریه:

https://nbsh.basu.ac.ir/article_4190.html

فصلنامه علمی گروه باستان‌شناسی دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

© حق نشر متعلق به نویسنده(گان) است و نویسنده تحت مجوز Creative Commons Attribution License به مجله اجازه می‌دهد مقاله چاپ شده را در سامانه به اشتراک بگذارد، منوط بر این‌که حقوق مؤلف اثر حفظ و به انتشار اولیه مقاله در این مجله اشاره شود.

مقدمه

قلمرو از مؤلفه‌های محوری در برهم‌کنش‌های انسانی-محیطی و نشان‌گر الگوهای رفتاری در ابعاد فضایی مشخص شیوه‌های زندگی از پیش‌ازتاریخ تاکنون است. شواهد آن در باستان‌شناسی از نخستین قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی موقتی دارای معماری پایدار در مناطق مختلف خاورمیانه نمایان است. نیمه‌یک‌جانشینی در خاورمیانه -به‌ویژه در فلات ایران- راه‌بردهای معیشتی مختلف (شکارگری، آذوقه‌جویی، دام‌داری، زراعت، و گاه ترکیبی) را آزموده و از اواخر پلیستوسن تاکنون، در ایجاد پدیدارهای سکونت‌ی از پایداری نسبی برخوردار بوده و در مدارک باستان‌شناختی و مردم‌نگاری، فرهنگ عینی و ادراکی کمابیش مشابه برجای گذاشته است. قرارگاه‌های سنتی رفتاری در بیشتر موارد با نمونه‌های پیش‌ازتاریخی تفاوت دارند، اما به دلیل تداوم و استمرار روش‌های زندگی، الگوهای هم‌سان‌شکلی-ریختی، رفتاری و معنایی مانند قلمرو و قلمروگرایی بین آن‌ها قابل ادراک و بازشناسی است. تفسیر باستان‌شناختی چنین پدیده‌ها و الگوهای، فعلاً و صرفاً به واسطه تئوری بُرد میانی یا چارچوب‌های مرجع (Binford, 2001) و استدلال قیاس در پرتو باستان‌شناسی، شدنی است (Verhoeven, 2005). با این وجود، نقص کمی-کیفی داده‌های باستان‌شناختی در بازشناسی مفهوم قلمرو و قلمروگرایی نسبت به فراوانی و مشاهده‌پذیری آشکار نشانه‌گذاری هدف‌مند پیدا و پنهان آن در ساختارها و قرارگاه سنتی نیمه‌یک‌جانشینی لزوم جامع بودن نمونه مردم‌نگاری را در پژوهش‌های مبتنی بر قیاس، ایجاب می‌کند.

بر مبنای انتشارات، پیشینه پژوهش‌های باستان‌شناسی ایران به اوایل دهه ۱۹۸۰ و در خاورمیانه به نیمه دوم دهه ۱۹۵۰ م. برمی‌گردد (Watson, 1980: 57). موضوعات پژوهشی آن‌ها در سه دسته: مطالعات قرارگاه‌های سنتی رفتاری (ماندگاه‌های کوچ‌گری، دهکده‌ها و روستاها)، پژوهش‌های صنایع‌دستی، و پژوهش‌های تجربی-آزمودنی، قابل بررسی‌اند (عبدی، ۱۳۹۲؛ David & Kramer, 2001). باستان‌شناسی‌ها در ایران با بررسی قرارگاه‌های سنتی رفتاری، جنبه‌های گوناگونی از سنن و فنون را در سبک‌های مختلف زندگی و راه‌بردهای معیشتی مورد پژوهش قرار داده و از استدلال‌های قیاس برای تفسیر داده‌های باستان‌شناختی کمابیش هم‌سان استفاده کرده‌اند (Watson, 1980: 56-58؛ Verhoeven, 2005: 254)؛ اما صنایع‌دستی و تجربی-آزمودنی مغفول واقع شده‌اند؛ هم‌چنین طیف وسیعی از مفاهیم گوناگون، مانند قلمرو از جنبه‌های شکلی-ریختی، ساختاری-کارکردی-رفتاری و معناشناختی، -اگر نگوییم هیچ- بسیار کم مورد توجه بوده‌اند. این‌که مؤلفه‌ها و عرصه‌های سه‌گانه قلمرو در قرارگاه‌های رفتاری پیش‌ازتاریخی چگونه بوده است، لزوم بازشناسی، توصیف و تفسیر آن را در قرارگاه‌های سنتی رفتاری به‌منظور قیاس برای تفسیر باستان‌شناختی ضروری می‌سازد.

نوآوری و هدف اصلی در این مقاله به‌کارگیری توأمان استدلال‌های قیاس تطبیقی عام و ساختاری در چارچوب پژوهش کیفی باستان‌شناسی برای

بازشناسی و تفسیر مفهوم قلمرو در قرارگاه‌های رفتاری باستان‌شناختی نمریک ۹ و معلقات (زین‌پس نمونه‌تابع) در مقایسه و هم‌سنجی با قرارگاه سنتی رفتاری مله‌تنگلیا (زین‌پس نمونه‌جامع) است. ضرورت انجام این پژوهش در ادراک قلمرو و تأثیرش بر فضا‌سازی، چینش فرهنگ مادی دائمی و موقتی، نحوه دسترس‌ها و کم و کیف برهم‌کنش‌های انسانی-محیطی در بافت‌های باستان‌شناختی و سیستمیک نیمه‌یک‌جانشینی است. هنگامی‌که کاوش‌های باستان‌شناختی عموماً کوچک‌مقیاس قرارگاه‌های هم‌بسته با کمینه داده‌های قلمرو در بافت‌های ایستا موردلحاظ قرار می‌گیرد، ضرورت چنین مطالعاتی اهمیت می‌یابد.

پرسش‌های پژوهش: این پژوهش درصدد پاسخ به دو پرسش اصلی است؛ نخست، آیا «قلمرو و قلمروگرایی و مؤلفه‌ها و عرصه‌های سه‌گانه آن» در جامع و تابع از مفهوم یکسانی برخوردار است (اصل تأییدپذیری)؟ اگر چنین است آیا می‌توان آن را برای تفسیر بافت‌های باستان‌شناختی مشابه به‌کار برد (اصل انتقال‌پذیری)؟ **روش پژوهش:** این یک پژوهش کیفی، و از دیدگاه روش‌شناسی بر توصیف، تحلیل، تفسیر، و ازمناظر روش، یک تحقیق باستان‌شناسی مردم‌شناختی مبتنی بر قیاس‌های تطبیقی عام و ساختاری است. به دلیل توجه ویژه به هدف پژوهش و انتخاب هدف‌دار نمونه‌ها، شیوه انتخاب مورد بارز (قلمرو) برای رسیدن به معرف بودن (جامع) با قابلیت قیاس (تابع) در چارچوبی کیفی (تفسیری)، اتخاذ شده است؛ بنابراین برپایه مشاهده و مصاحبه (مردم‌نگاری) و بررسی و تحلیل اسنادی (باستان‌شناختی) در بافت‌های پویا و ایستا بررسی شده‌اند.

مفاهیم و تعاریف مؤلفه‌های اصلی پژوهش

پژوهش کیفی: این نوع پژوهش، معمولاً یک تحقیق ترکیبی است که در انواع رشته‌های علوم انسانی و اجتماعی مانند مردم‌شناسی، باستان‌شناسی و غیره استفاده شده و از روش‌ها و ابزارهای دقیق و ژرف‌انگر برای کشف معانی داده شده از سوی افراد به پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی، و به‌منظور خواناسازی فرآیندهای ذهنی رفتارها استفاده می‌شود (رهادوست، ۱۳۸۳: ۲۵۱-۲۵۰). پژوهش کیفی، از روش‌شناسی‌ها یا منطق‌های بازسازی شده گوناگون با عنوان سنت‌های پژوهش، یا راه‌بردهای پژوهش استفاده می‌کند (صادقی‌فسایی و ناصری‌راد، ۱۳۹۰: ۸۸). هدف و ویژگی‌های کلی پژوهش کیفی، نه پیش‌بینی وضعیت، بلکه افزایش درک و چگونگی ساخت یک پدیده است. پدیده‌ها به شیوه‌های گوناگونی ساخته می‌شوند و ما این‌ها را به‌واسطه بیان آن‌ها از طریق رفتارها، نظام‌های معنایی، حافظه، مناسک و نهادهایی که شکل گرفته‌اند می‌شناسیم. ویژگی‌های کلی پژوهش‌های کیفی: تأکید بر اکتشاف و توصیف، عدم استفاده از نمونه‌گیری تصادفی و انتخاب نمونه براساس هدف پژوهش، تأکید بر مطالعه پدیده‌ها در بافت طبیعی آن‌ها، درنظر گرفتن پژوهش‌گر به عنوان یکی از ابزارهای پژوهش، ارائه داده‌ها به صورت کلمات، اعمال، تصاویر، تحلیل داده‌ها به صورت استقرایی و در حین انجام پژوهش، گزارش روایت‌گونه از نتایج پژوهش، تحلیل و بررسی عمقی و همه‌جانبه یک پدیده،

تأکید بر نقش معناهای شخصی، و جز آن، بیان شده است (عابدینی، ۱۳۸۳). نمونه‌برداری در چنین پژوهش‌هایی از نوع نمونه‌برداری هدفمند، غیراحتمالی یا کیفی است و از راه‌گزینش، فراخوان یا برپایه هدف پژوهش انتخاب می‌شود؛ نه به شیوه تصادفی (دلور، ۱۳۸۸). مقصود از آن، رسیدن به نمونه‌ای است که معرف طیفی گسترده از نمونه‌ها، یا تا جای ممکن نزدیک به آن‌ها و یا قابل قیاس بین گروه‌هایی گوناگون از پدیده‌ها باشد. نمونه‌برداری از موارد الگومنا به مثابه یکی از روش‌های نمونه‌برداری هدفمند معرف نمونه‌ای همگانی از پدیده موردنظر پژوهش‌گر است و در مواردی که زمینه پژوهش جدید بوده و پژوهش‌های کیفی کم در آن راستا انجام شده مورد استفاده قرار می‌گیرد (رنجبر و همکاران، ۱۳۹۱). انتقال‌پذیری و تأییدپذیری دو معیار مهم در ارزیابی پژوهش کیفی است؛ اولی، احتمال تعمیم نتایج به سایر جوامع را بررسی کرده و دربردارنده توصیف عمیق و همه‌جانبه از نحوه انجام کار است تا در دیگر مکان‌ها، زمان‌ها و توسط دیگر افراد قابل انجام باشد؛ دومی، به احتمال استنتاج از مشاهدات پرداخته و مشمول ثبت تمام اعمال در فرآیند پژوهش از آغاز تا پایان است. مفهوم مقبول تعمیم‌پذیری در پژوهش کیفی، تعمیم‌پذیری طبیعت‌گراست که به رخدادهای واحد و درحال‌تطور توجه دارد؛ بنابراین فقط از قابلیت قیاس نسبی با قرارگاه‌های همسان برخوردار است (همان: ۲۳۹-۲۴۰).

قیاس و استدلال قیاسی؛ فرآیند شناختی‌ست که بر نوعی هم‌مانندی بین منبع (جامع) و هدف (تابع) اشاره دارد. در باستان‌شناسی نوعی روش استدلالی-استنتاجی‌ست که ضمن لحاظ فرآیندهای شکل‌گیری و هنجارمندی برهم‌سانی و ارتباط یافته‌های باستان‌شناختی با موارد-به احتمال-مشابه در قرارگاه‌های رفتاری و روش‌های سنتی قابل مشاهده استوار است. برون‌داد پیوند عمیق باستان‌شناسی و استدلال قیاس، باستان‌مردم‌شناسی است (Shelley, 1999; Schmidt Dias, 2020). قیاس تطبیقی عام (Watson, 1980) و قیاس ساختاری (Verhoeven, 2005)، از استدلال‌های با سابقه و کارآمد در پژوهش‌های باستان‌مردم‌شناختی هستند. اولی، به معنای قیاس و استفاده از موارد کمابیش هم‌مانند در جامع و تابع، حتی در فواصل زمانی و مکانی دور از هم (Watson, 1980; 56; Flannery, 1972); و دومی، به معنای قیاس و استفاده از شباهت‌های شکلی-ریختی جامع و تابع در هم‌بستگی یا ساختار-کارکرد، حتی در فواصل زمانی و مکانی دور از هم است (Verhoeven, 2005: 263-265).

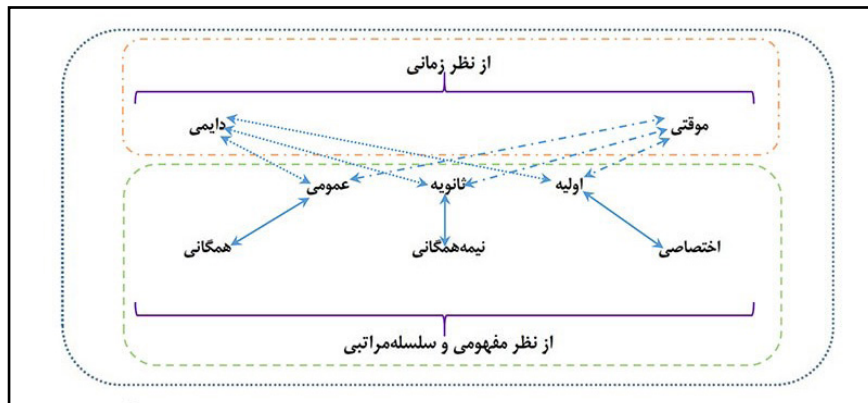
باستان‌مردم‌شناسی: باستان‌شناسان آگاه‌اند درک کامل گذشته به‌طور مستقیم شدنی نیست؛ اما برای تفسیر آن، از روش‌های ترکیبی مانند باستان‌مردم‌شناسی کمک می‌گیرند. رویکرد باستان‌مردم‌شناسی نوع مهمی از تئوری بُرد میانی جهت دست‌یابی به داده‌هایی برای کمک به شناسایی و تفاسیر باستان‌شناختی است (Beck, 2015: 162; Politis, 2015: 43-46). ارکان اصلی باستان‌مردم‌شناسی را مؤلفه‌های قرارگاه رفتاری، بافت پویا (جامع: که بیشتر مشمول زمان حال/مردم‌نگاری)، و بافت‌های سیستمیک و ایستا/باستان‌شناختی (تابع: مربوط

به گذشته)، فرهنگ مادی، و قیاس که پیونددهنده آن‌هاست، شکل می‌دهد (Wylie, 1985). گفتنی‌ست روش‌های سنتی زندگی از برخی وجوه با نمونه‌های پیش‌ازتاریخی تفاوت دارند، اما نمی‌توان فراوانی شباهت‌های شکلی-رفتاری که نتیجه تکرار و تداوم برخی رسوم و روش‌های زندگی بین آن‌هاست نادیده انگاشت؛ بنابراین، خاورمیانه با داشتن نمونه‌های باستان‌شناختی فراوان و گوناگون، به‌ویژه نیمه‌یک‌جانشینی از آغاز هلوسن و به‌واسطه داشتن قرارگاه‌های رفتاری و روش‌های سنتی زندگی که در برخی موارد هم‌سانی‌های زیادی با داده‌های باستان‌شناختی ارائه می‌کنند؛ برای باستان‌شناسان پیش‌ازتاریخی اهمیت دارد. این هم‌مانندی‌ها با قرارگاه‌های سنتی رفتاری منبع مهم اطلاعاتی با طیف وسیعی از موضوعات برای باستان‌شناسانی‌ست که دنبال شناسایی، درک و تفسیر پدیده‌ها در بافت‌های باستان‌شناختی هستند.

قرارگاه/بافت رفتاری: قرارگاه رفتاری که به‌لحاظ ویژگی‌ها به میزان زیادی با مفهوم قلمرو و قلمروگرایی شباهت دارد (انصاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۳۸)؛ در زمینه روان‌شناسی محیطی نمایان‌گر عرصه برهم‌کنش‌های رفتاری-محیطی در چارچوب زمانی-مکانی مشخص، یا ترکیبی معنادار و پایدار از کنش، فضا و زمان است. بافت، همه اطلاعات مکانی (موقعیت کشف)، محیطی (وضعیت موقعیت کشف) و هم‌بستگی (روابط متقابل) در ارتباط با یک پدیده است. هدف اصلی و اولیه آن بررسی و تحلیل رفتار انسانی در بافت محیط (انسان‌ساخت) است (Barker, 1968). این مفهوم، در چارچوب باستان‌شناسی رفتاری (Schiffer, 2013; Skibo & Schiffer, 2008) در پی بازشناسی و درک برهم‌کنش‌ها بین انسان و دیگر چیزها (مردم، چیزهای قابل حمل، معماری و مکان‌ها)، در همه زمان‌ها و مکان‌هاست. در این رهیافت، فرهنگ مادی بخشی از کنش انسانی به‌شمار می‌رود به این معنا که رفتار انسانی در برهم‌کنش بین مردم و چیزها تعریف می‌شود (Walker and Schiffer, 2020: 1376; Schiffer, 2008: 909).

قلمرو و قلمروگرایی: به‌لحاظ باستان‌شناختی، نخستین محیط‌های انسان‌ساخت پایدار در چارچوب قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی، با ایجاد قلمرو به‌مثابه مکانیسمی برای نشانه‌گذاری هدفمند مالکیت، هویت‌بخشی و امنیت همراه بود. قلمرو از نظر مکانی، فضایی‌ست مشخص و محدود که ساکنان، از آن به‌مثابه محدوده خصوصی استفاده و دفاع می‌کنند، و از نظر مفهومی پدیده‌ای اجتماعی، زمانی و روان‌شناختی است (Lawson, 2001؛ انصاری و همکاران، ۱۳۸۹). قلمرو برحسب متغیرهای مختلف دسته‌بندی گوناگون دارد (عینی‌فر و آقالطیفی، ۱۳۹۰). قلمرو اختصاصی، منحصرراً در مالکیت فرد، گروه یا نهاد شناخته شده به خصوصی است. قلمرو همگانی، فضایی عمومی بوده که دسترسی به آن برای عموم آزاد است. قلمرو نیمه‌همگانی، فضای بین دو قلمرو اختصاصی و همگانی‌ست، که برای برخی جنبه خصوصی و برای برخی دیگر جنبه عمومی دارد. هر یک از این سه گونه قلمرو (شکل ۱) به‌واسطه مؤلفه‌های شکلی-ریختی، رفتاری/کارکردی و معنایی/مفهومی قابل بازشناسی، توصیف و تفسیر هستند. به‌دلیل قلمروهای

شکل ۱. دسته‌بندی ارتباطی قلمرو برپایه تغییرهای زمانی، سلسله‌مراتبی مفهومی در این پژوهش (نگارنده، ۱۳۹۹).

Fig 1. The territory classification is based temporal, hierarchical, and perceptual variables (Author, 2019).

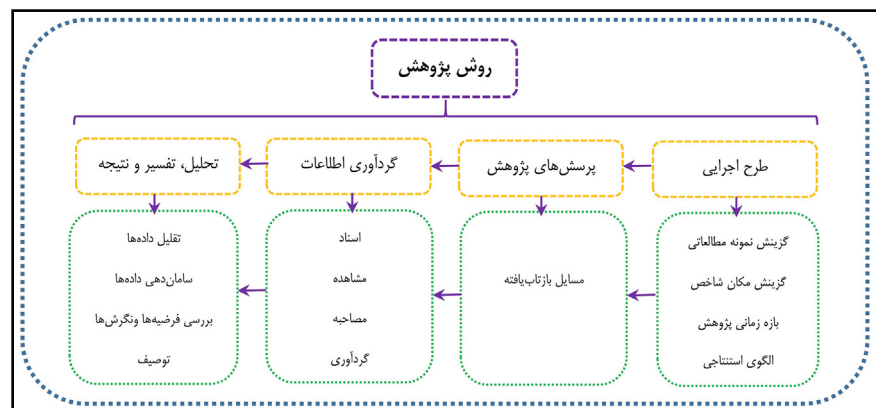
گوناگون نوع بشر با استفاده از طیف وسیعی موانع فیزیکی و یا علایم نمادین نشانه‌گذاری، رفتار قلمروگرایی را به مثابه مکانیسمی برای تعیین محدوده نشان داده (آلتمن، ۱۳۸۲: ۱۳۰؛ لنگ، ۱۳۸۳: ۱۶۹) تا حقوق مردم را نسبت به منابع محدود و با ارزش حفظ و تنظیم کند (Earle, 2000; Cashdan, 1983). قلمرو و قلمروگرایی این امکان را به انسان می‌دهد تا فضای پیرامون خود را با احساس هم‌بستگی روانی به منظور ایجاد هویتی فردی یا گروهی، تنظیم کند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۵؛ افشاری، ۱۳۹۸).

نیمه‌یک‌جانشینی / نیمه‌کوچ‌نشینی: نوعی سبک زندگی حفاصل کوچ‌نشینی و یک‌جانشینی که بیان‌گر جابه‌جایی موقتی یا فصلی بخشی یا تمامی مردم ساکن در قرارگاه‌های رفتاری دارای سازه‌های پایدار سنتی ساخته شده با مواد و مصالح بوم‌آورد که برحسب راه‌برد معیشتی و ملزومات آن از یک موقعیت مکانی (زیست‌بوم) به موقعیتی دیگر انجام می‌شود. راه‌برد معیشتی مسلط نیمه‌یک‌جانشینی سنتی بر دام‌داری - و به‌میزان نیاز خانوار بر زراعت، صنایع دستی و سایر خدمات - استوار است. اما جوامع و گروه‌های اولیه‌ی نیمه‌یک‌جانشین بیشتر بر اقتصاد طیف وسیع متکی بوده‌اند؛ بنابراین ویژگی شاخص نیمه‌یک‌جانشینی سنتی، تأکید بر راه‌برد معیشتی و الزام به جابه‌جایی تمامی یا برخی از ساکنان به‌طور موقتی یا فصلی به‌منظور بهره‌برداری از محیط‌های مختلف در راستای رفع نیازمندی‌ها بوده است (Abdi, 2015; Hole, 2009).

روش و یافته‌های پژوهش

این یک پژوهش کیفی در چارچوب تئوری برد میانی با رویکردی باستان‌شناسی برپایه استدلال‌های قیاس تطبیقی عام و ساختاری به‌منظور بازشناسی و تفسیر پدیده قلمرو در دو قرارگاه رفتاری جامع و تابع است. طرح اجرایی پژوهش به‌منظور درک پدیده قلمرو، عرصه‌ها و مؤلفه‌های آن در نخستین بافت‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی پیش‌اتاریخی براساس بازشناسی آن در قرارگاه‌های سنتی رفتاری هم‌خوان است؛ بنابراین مناطق مختلف خاورمیانه برای یافتن جایگاه‌های باستان‌شناختی مناسب بررسی شد. واحدهای نشان‌گر قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی اوایل هلوسن در ایران بسیار کم‌کشف و کاوش شده و

با توجه به محدود بودن مقیاس کاوش‌ها و داده‌های در ارتباط با پدیده قلمرو، از شایستگی لازم برای گزینش برخوردار نبودند؛ اما واحدهای مشابه دیگر مناطق مانند میان‌رودان مناسب‌تر بودند، گرچه داده‌های مرتبط با قلمرو آن‌ها نیز از چندوچون کافی برخوردار نبودند. از میان کاندیداهای مرتبط با نیمه‌یک‌جانشینی اولیه دو جایگاه باستان‌شناختی نمربک ۹ و معلقات (تابع) گزینش شدند (شکل ۳). در خاورمیانه، به خصوص در ایران قرارگاه‌های سنتی رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی هنوز وجود دارد. پس از بررسی نمونه‌های متعدد، قرارگاه رفتاری مله‌تنگلیا به مثابه نمونه جامع قیاس گزینش شد (شکل ۳).

► شکل ۲. مراحل روش پژوهش (برگرفته و تغییر یافته از: دلاور، ۱۳۸۸: ۳۱۰-۳۱۴).

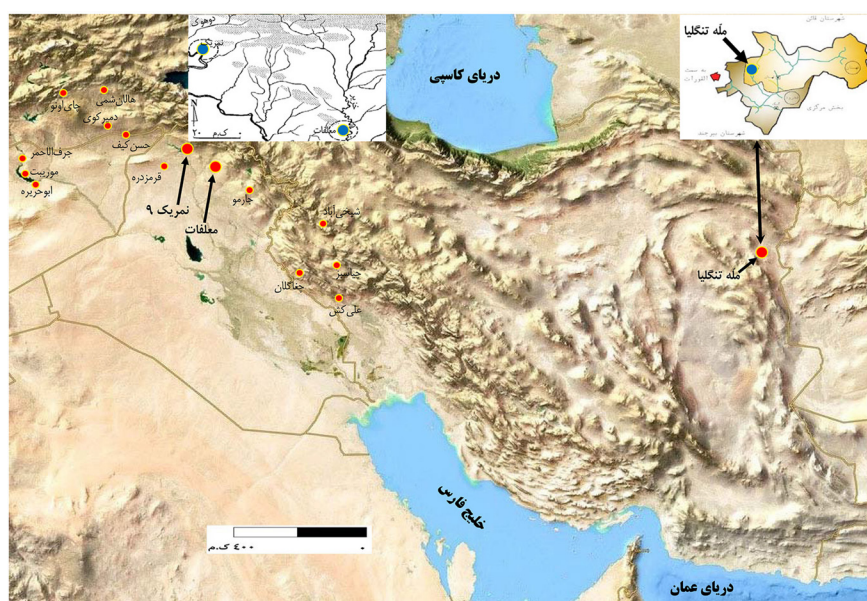
Fig 2. The steps of the research (After: Delawar, 2018: 310-314).

مرحله بعد ابهام‌زدایی روش‌شناختی نحوه ارتباط تابع و جامع قیاس، و هنجارسازی تابع بدون تحمیل قیاس بر آن است؛ بنابراین دو استدلال قیاس تطبیقی عام و قیاس ساختاری اتخاذ شد. به دلیل استفاده از الگوی استنتاجی در این پژوهش، داده‌های مربوط به قلمرو به دور از هرگونه پیش‌فرض اما متأثر از بافت‌های خود جمع‌آوری و محاسبه شده‌اند. به این شیوه که پس از گزینش نمونه‌های موردی و با استفاده از اشکال مختلف، نحوه چینش مکانی ساختارها، سازه‌ها و پدیدارهای نمایان‌گر قلمرو در هر یک از قرارگاه‌های رفتاری استخراج شده است. جمع‌آوری داده‌ها از واحدهای مطالعاتی جامع و تابع به دلیل ماهیت یافته‌ها، یک روند جاری بوده و به دو شیوه متفاوت انجام شده است. در تابع از تکنیک تحلیل اسنادی و در جامع از تکنیک‌های مشاهده و مصاحبه استفاده شده است؛ بنابراین، نخست قلمروهای سه‌گانه جامع و تابع از جنبه شکلی-ریختی تعیین شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس ترکیب اطلاعات حاصل از منابع مختلف در چارچوب یک توصیف پیوسته از آنچه توسط پژوهش‌گر مشاهده و کشف شده صورت گرفته، سپس برپایه اطلاعات گردآوری شده اعمال گوناگون ساکنان جامع و تابع بیان، و الگوهای رفتاری آن‌ها در انواع قلمرو ارائه شده است. سرانجام مفاهیم و معانی گوناگون ساکنان از هر یک از قلمروهای سه‌گانه، استخراج و استنتاج شد. مرحله نهایی مبتنی بر مقایسه، تحلیل و تفسیر هم‌مانندی‌های احتمالی پدیده قلمرو در دو قرارگاه رفتاری جامع و تابع در چارچوب مؤلفه‌های فرآیندهای شکل‌گیری، هم‌بستگی‌های شکلی-ساختاری-کارکردی، مسائل بازتاب‌یافته و هنجارسازی

است. به دلیل خصلت نتیجه‌گیری در پژوهش کیفی، تفسیر و نتیجه‌گیری توسط پژوهش‌گر در هنگام پژوهش و در پیوند با سایر مراحل تحقیق انجام شده است؛ با این حال نتیجه‌گیری نهایی زود هنگام انجام نشده است.

قرارگاه رفتاری باستان‌شناختی نمریک ۹ (تابع)

یک مکان باستان‌شناختی از دوره آغاز نوسنگی با ابعاد امروزی ۱٫۸ هکتار و ابعاد واقعی ۲٫۵ هکتار، در حاشیه جنوبی روستای نمریک از توابع دوهوک حدود ۵۰ کیلومتری شمال غرب موصل در شمال عراق (شکل ۳)، و در ارتفاع ۳۵۰-۳۴۰ متری از سطح دریا قرار دارد (Kozłowski, 2002: 15-19; 1999: 23-25). دارای سه دوره استقرار و پنج فاز است؛ دوره نخست، ۱۱ هزار (فاز I/II)؛ دوره میانی، ۱۰ هزار (فاز III)؛ و دوره سوم، اواخر ۱۰ هزار سال پیش (فازهای IV و V)، (Kozłowski, 1992). ۲۷ ساختمان شامل: ساختارها، گورها، و سازه‌های ذخیره‌سازی از آن کشف شده‌اند (Kozłowski, 2002: 27). از این تعداد، ۱۹ خانه با پلان‌های مدور/بیضی تا راست‌گوشه هستند که در پنج گونه متفاوت با نام‌های A, B, C, D, E دسته‌بندی شده‌اند؛ از میان آن‌ها، گونه C از فاز III دوره استقرار میانی برای این پژوهش انتخاب شد. از این دوره ۶-۵ ساختار مدور/بیضی شکل نیمه‌زیرزمینی کشف شده است. بیرون خانه‌ها یک‌سری فضاهای باز شناسایی شده که به فعالیت‌های مختلف مانند فرآوری خوراک با استفاده از هاون‌ها و دست‌آس‌ها اختصاص داشتند (شکل ۵). خانه‌ها با استفاده از مواد و مصالح بوم‌آورد ساخته شده بودند. ساختارها علاوه بر تقسیم‌بندی درونی دارای برخی پدیدارها مانند سکو یا نیمکت اندود شده بلندتر از کف جهت امور تشریفاتی، اجاق، موقعیت قرارگیری تخته‌سنگ‌ها و ادوات سنگی، موقعیت‌های دارای پراکندگی‌های ابزاری، و پدیدارهای ارگانیک چوبی، منسوجات و چرمی با کاربری‌های مختلف بودند. راه‌برد معیشتی این قرارگاه رفتاری

شکل ۳. نقشه و موقعیت قرارگاه‌های رفتاری تابع (معلفات و نمریک ۹) و جامع (مله‌تنگلیا) (نگارنده، ۱۳۹۹).

Fig 3. Location of behavior settings; Subject (M'lefaat and Nemrik 9) and Source (Malle-tangelia), (Author, 2019).

مبتنی بر بهره‌برداری از طیف وسیع‌تر از گونه‌های جانوری بود (Kozlowski, 2002: 28-33).

قرارگاه رفتاری باستان‌شناختی معلقات (تابع)

این مکان باستان‌شناختی نزدیک جاده موصل-اربیل، حدود ۱۶۰ کیلومتری شمال دره چمچمال، ۳۵ کیلومتری شرق موصل، در کرانه غربی رودخانه خزیر و در ارتفاع ۲۹۰ متری از سطح دریا قرار دارد (شکل ۳). این استقرار دهکده‌ای نیمه‌یک‌جانشینی آغازین نیم‌هکتاری از نیمه نخست ۱۰ هزار سال پیش، از ساختارهای نیمه‌زیرزمینی با دیوارهای منحنی و پلان‌های مدور/بیضی شکل تشکیل شده است (Kozlowski et al., 1998; Dittermore, 1983). راه‌برد معیشتی آن مبتنی بر بهره‌برداری از طیف وسیع بود (Savard et al., 2006). برپایه ۱۰ خانه مدور و بیضی شکل خواناسازی شده، دست‌کم دو فاز بازسازی شناسایی شده است (Kozlowski et al., 2008: 114). با توجه به تراکم ساختارها در بخش‌های کاوش شده در فاز ساختمانی جدید، ۱۰ تا ۱۳ خانه پیرامون یک میدان/فضای باز نسبتاً بزرگ به ابعاد ۹۰×۶۰ متر ساخته شده بودند (Aurenche & Kozlowski, 1999: fig: 7-11)، (شکل ۵). تمامی ساختارها، پیرامون این فضای باز دارای وسایل بزرگ مانند هاون‌ها و دست‌آس‌های تخته‌سنگی بودند. احتمالاً این فضای باز برای فعالیت‌های عمومی و رسمی‌تر بوده است. خانه‌ها با استفاده از مواد و مصالح بوم‌آورد ساخته شده بودند. کف خانه‌ها دارای گل‌کوب و در امتداد دیوارها یک یا دو سکو، اجاق و وسایل فرآوری خوراک جاسازی شده بود (Kozlowski et al., 2008: 114-115).

قرارگاه رفتاری سنتی مله‌تنگلیا (جامع)

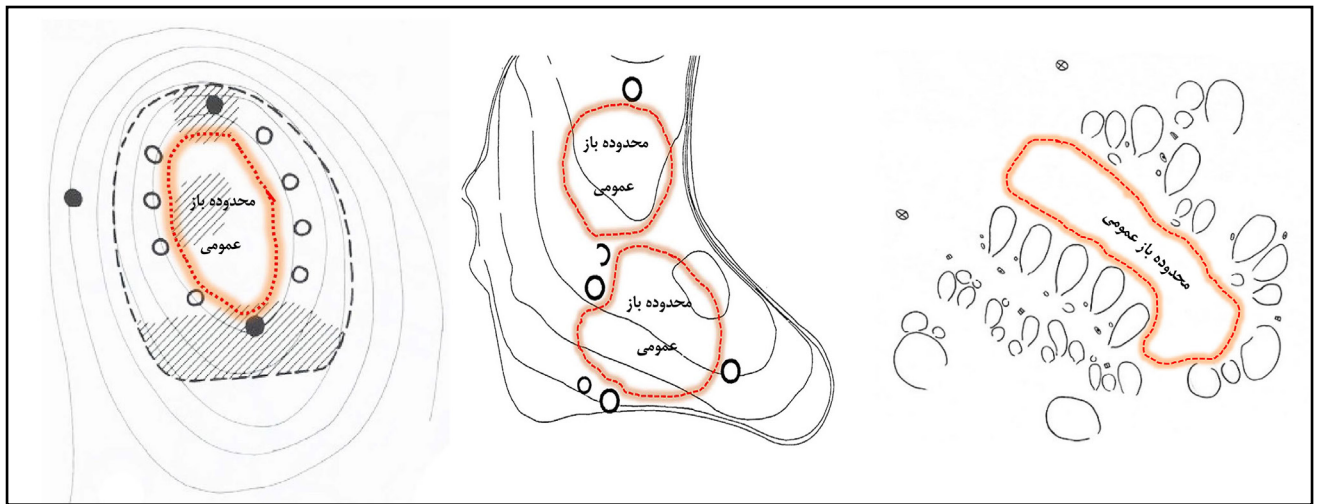
این استقرارگاه فصلی نیمه‌یک‌جانشینی در شهرستان زیرکوه، در شرق مرکزی ایران واقع شده است (شکل ۳). اقتصاد آن مبتنی بر دام‌داری است و برحسب شرایط محیطی، ۴ الی ۶ ماه (از آبان تا اواخر اردیبهشت) مسکونی است (شکل ۴، ۵). ابعاد آن حدود ۲٫۵ هکتار و دارای ۵۸ ساختار پایدار عموماً نیمه‌زیرزمینی با کارکردهای سکونت، دامی، عمومی و ذخیره‌سازی است (رفیعی‌فندخت، ۱۳۹۶). ساختارها در طی سه مرحله ایجاد شده‌اند. دوره دوم یا میانی آن دارای ۱۲ ساختار سکونتی است که ۸ ساختار به‌طور دائم در طی دوره اقامت فصلی سکونی هستند. پلان ساختارها به‌طور کلی از نوع مدور/بیضی شکل متمایل به نیمه‌راست‌گوشه است. مواد و مصالح معماری در ساختارها و سازه‌ها، بوم‌آورد است. داخل تمامی

► شکل ۴. نمایی از قرارگاه رفتاری جامع (نگارنده، ۱۳۹۹).

Fig 4. View of source behavior setting (Author, 2019).

خانه‌ها، سازه‌های درون‌زمینی (اجاق و مکانی برای شست‌وشو) و روزمینی (سکو و محفظه‌های ذخیره‌سازی) تعبیه شده است. هر خانه در محدوده پیرامونی دارای برخی پدیدارهای مختلف مانند اجاق، تنور و دیگر سازه‌ها است. قسمت مرکزی این دهکده را محدوده باز عمومی تشکیل می‌دهد.

تحلیل یافته‌ها (عرصه‌ها و مؤلفه‌های قلمرو در جامع و تابع، بیان و قیاس)
عرصه ابتدایی، بیان شکلی-ریختی قلمرو در جامع و تابع: این عرصه به شناسایی خصوصیات، پدیدارها و سازه‌های مشخص‌کننده قلمرو از منظر شکلی-ریختی براساس مؤلفه‌های اختصاصی، نیمه‌همگانی و همگانی در فضا سازی رفتاری جامع و تابع اشاره دارد؛ بنابراین، با حضور در جامع (شکل ۴) و مطالعه اسنادی تابع، ساختار مکانی و الگوی پراکنش و نحوه چینش خانه‌ها و سازه‌های مرتبط بررسی شد (شکل ۵). سازه‌های مؤلفه‌های قلمرو از جنبه شکلی-ریختی، طرح و نشان داده شده است (جدول ۱). برپایه داده‌های ارائه شده در جدول، خانه‌ها، فضا و پدیدارهای درونی آن‌ها نشان‌گر قلمرو اختصاصی است. این فضا در جامع دارای پدیدارهایی از جمله: سکوه‌های اندود شده، اجاق، فضای شست‌وشو و فضای ذخیره‌سازی و فعالیت‌های روزمره، و در تابع دربردارنده سکوه‌های اندود شده، اجاق، موقعیت قرارگیری تخته‌سنگ‌ها و ادوات سنگی، فضاهای دارای پراکندگی‌های ابزاری است.

پدیده‌های شکلی-ریختی گونه قلمرو اختصاصی: خانه‌ها در هر دو قرارگاه رفتاری جامع و تابع نمایان‌گر این نوع قلمرو هستند. این مکان که قلمرو اولیه نیز نامیده می‌شود، عرصه محصور دائمی یا نیمه‌دائمی ساخته شده با مواد و مصالح بوم‌آورد پایدار یا ناپایدار است که محدوده درونی آن در جامع و تابع با پراکنش فضایی و استفاده از سازه‌ها و پدیدارهای عینی قابل حمل مانند ادوات سنگی مختص فرآوری خوراک و ثابت مانند اجاق و سکو به فضاهای مختلف مرتبط با فعالیت‌های معیشتی روزمره قابل تقسیم‌بندی است (جدول ۱ و ۲). به‌طور معمول پیرامون قلمرو اختصاصی، قلمرو نیمه‌همگانی قرار دارد.

▲ شکل ۵. راست، کروکی دوره میانی مله‌تنگلیا (نگارنده). میانی، کروکی فاز III دوره میانی نمربک ۹ (Kozlowski, 2002: fig.24). چپ، کروکی فاز ساختمانی جدید معلقات (Aurenche & Kozlowski, 1999: Fig. 7-11).

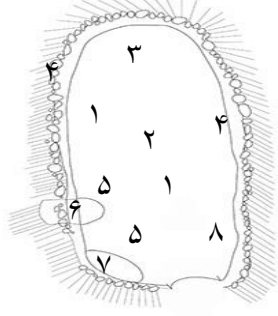
Fig 5. Right, The sketch of the middle phase of Malle-ye Tangelia (Author); Middle, The sketch of phase III of Nemrik 9 middle period (Kozlowski, 2002: fig.24); Left, Sketch of the new construction phase of M'lefaat (Aurenche & Kozlowski, 1999: Fig. 7-11).

تفسیر	شکل تابع			شکل جامع	شاخص شکلی-ریختی	پدیده قلمرویی	گونه قلمرو
	توضیح	نمیک ۹ (خانه 9A)	معلقات (خانه 1A)				
خانه کوچک‌ترین قلمرو ساکنان جایگاه رفتاری	ساختار اختصاصی اقامتی-رفتاری یک خانوار				ایجاد ساختار به‌مقابله محدوده معین خانه	خانه و پدیدارهای جاسازی شده در آن	قلمرو اختصاصی یا اولیه
جداسازی فضایی برای به‌عملکرد سازه‌ها و پدیدارهای درون خانه	تفکیک سازه‌ها و پدیدارها در جامعه و تابع به‌وضوح نشان داده شده است				ایجاد سازه‌ها برای جداسازی محدوده درون خانه		
فضای انجام امور تشریفاتی معمولاً در بهترین و مطلوب‌ترین موقعیت خانه قرار گرفته و در جداسازی فضایی نقش دارد.	با توجه به مشخص نبودن ورودی در تابع، قسمت انتهایی خانه‌ها تعیین نشده است				فاصله بیشتر از ورودی در جهت انتها یا جواب دور از ورودی خانه برای ایجاد فضایی به‌منظور امور تشریفاتی		
تفکیک مکان نگهداری دام‌های کوچک و طیور از خانه به شیوه‌ای که در معرض دید خانوار ساکن خانه باشد	در این مورد اطلاعاتی از نمونه‌های تابع ذکر نشده است				استفاده از سازه‌های نگهداری دام‌های کوچک و طیور برای جداسازی مکانی فضاهای انسانی و جانوری	پدیدارهای جاسازی شده در محدوده باز بین خانه‌ها	عرصه شکلی-ریختی قلمرو
ایجاد اجاق‌های دراز و زمینی و تنور و یا احداث و قراردادن برخی سازه‌ها یا پدیدارهای شکلی-ریختی مانند ادوات سنگی در پیرامون نزدیک خانه بین فضای قلمرو نیمه‌همگانی آن ساختار است	در خصوص وجود اجاق یا اجاق‌ها و دیگر پدیدارهای فیزیکی پیرامون ساختارهای تابع در گزارشات و انتشارات به‌وضوح اشاره شده است				استفاده از اجاق و تنور برای تعیین محدوده بیرونی پیرامون خانه		قلمرو نیمه‌همگانی یا ثانویه
ایجاد بسترهای گل‌کوب، کوبیده یا سنگ‌فرش پاک‌سازی شده عموماً شب‌داری پیرامون فضای خانه نشانه قلمرو نیمه‌همگانی یا ثانوی آن است	به وجود چنین پدیدارهایی پیرامون ساختارهای تابع در گزارشات و انتشارات اشاره شده است				ایجاد کف‌های کوبیده شده پیرامون-به‌ویژه جلو و جوانب-خانه‌ها به‌واسطه رفت‌وآمدهای پیاپی به‌منظور آگاهی از وجود قلمرو خانه		
در موقعیتی با دسترسی همگانی و معمولاً در موضعی تقریباً-اما نه لزوماً- هموار، که با ساختارها و پدیدارهای کوچک و بزرگ پیش‌گفته محدود و محصور شده، نمود می‌یابد.	به‌طور معمول در قسمت میانی جایگاه‌های رفتاری تابع، وجود فضای باز عمومی میانی به‌وضوح مشخص شده است				ایجاد فضای باز میانی متأثر از وضعیت موضعی مکانی با قابلیت ارائه خدمات عمومی که در نتیجه نحوه چیدمان ساختارها و خانه‌ها در پیرامون آن است	میلان، محدوده یا فضای باز میانی	قلمرو عمومی

▲ جدول ۱. عرصه‌های سه‌گانه شکلی-ریختی قلمرو (پژوهش‌گر، با تغییر از رفیعی فندخت، ۱۳۹۶: ۲۳۹؛ Dittmore, 1983: Fig. 239; Kozlowski, 2002: Fig. 16).
 Table 1. Three physical arenas of territory (Author, after: Rafiee Fandokht, 2018; Dittmore, 1983: Fig. 239; Kozlowski, 2002: Fig. 16).

پدیده‌های شکلی-ریختی گونه قلمرو نیمه‌همگانی: این گونه قلمرو در عرصه بیرونی-پیرامونی، اما در پیوستگی و هم‌بستگی با محدوده قلمرو اختصاصی قرار داشته و از کنترل نسبی برخوردار است؛ با این حال قابل دفاع بوده و عامل زمان در تعریف و تعیین آن نقش مهمی بازی می‌کند. این نوع قلمرو نه کاملاً و همیشه شخصی و نه دائماً عمومی است. راه‌بردهای معیشتی در قرارگاه‌های رفتاری آغاز هلو سن برپایه بهره‌برداری طیف وسیع، البته با چندوچون مختلف و در قرارگاه رفتاری سنتی مبتنی بر رمه‌داری است؛ اما به زراعت و صنایع دستی در مقیاس خانوار هم می‌پردازند. پرداختن به هریک از راه‌بردها در قرارگاه‌های رفتاری پیش‌گفته نیازمند تخصیص فضایی مرتبط با آن فعالیت‌ها و رفتارهاست. این فضاها با پدیده‌های گوناگون شکلی-ریختی از جمله: اجاق، تنور، چاله‌ها، فضاهای گل‌کوب یا سنگ‌فرش شده صاف و هموار و گاهی با موقعیت‌های قصابی،

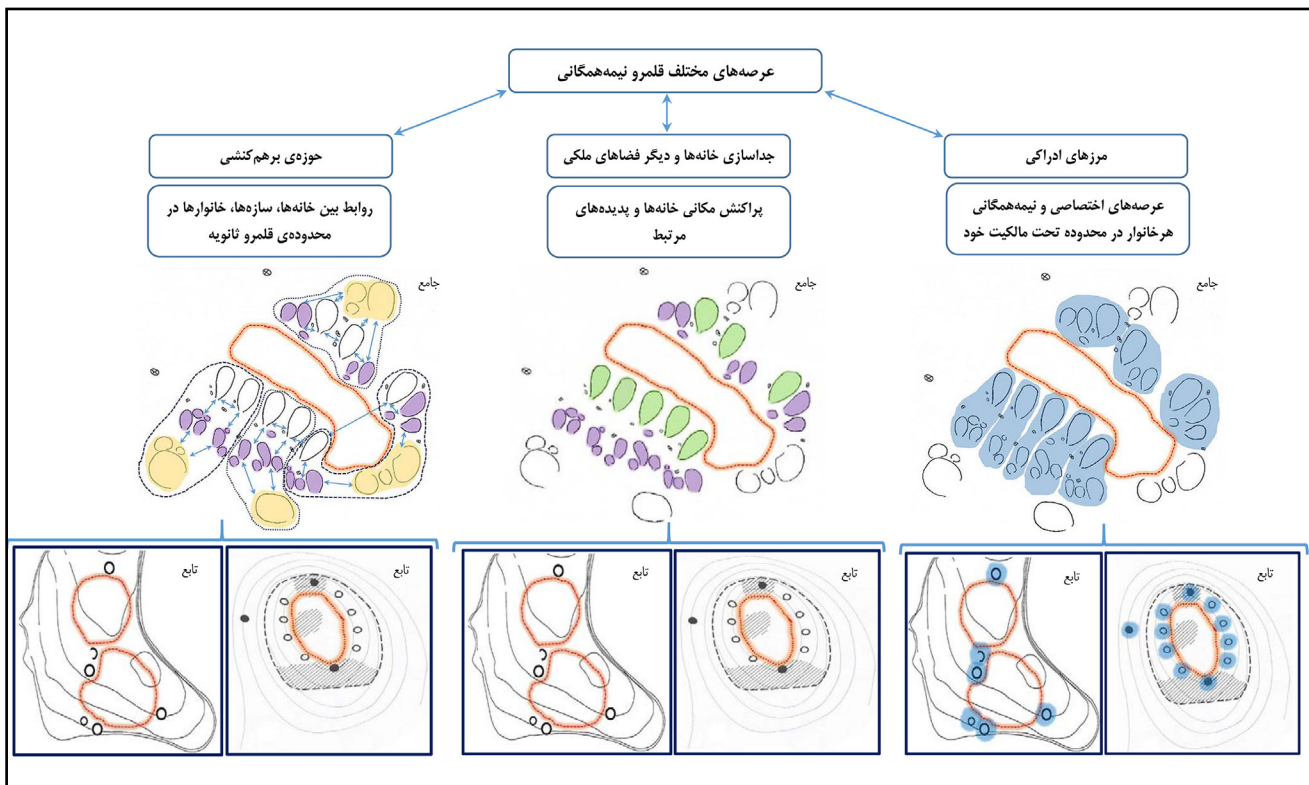
توضیحات		<p>قسمت‌های متعارف خانه (۹) جامع (قلمرو اولیه یا خصوصی)</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. فضای کف گل کوب سفت شده ۲. فضای نشیمن عمومی ۳. فضای نشیمن تشریفاتی (مهمان) ۴. سکوها/نیمکت‌ها (برای نشستن و قراردعی وسایل مختلف) ۵. فضای فعالیت‌های معیشتی روزانه (دوخت و دوز، پخت‌وپز و غیره) ۶. فضای اجاق چاله‌ای ۷. فضای چاله‌ای برای شست‌وشو ۸. فضای ذخیره‌سازی و قراردعی برخی اقلام برای استفاده آتی
<p>۱- انتخاب خانه‌های مشخص شده در جامع و تابع به شیوه هدفمند و منطبق بر ارائه بیشترین داده‌ها و یافته‌ها است. با این وجود، پدیدارهای مختلف ذکر شده در خانه‌های گزینش شده در دیگر خانه‌های جامع و تابع البته با چندوچون کمابیش متفاوت حضور دارند؛ هرچند ممکن است از نظر موقعیت‌های قرارگیری لزوماً وضعیت مشابهی را نشان ندهند.</p> <p>۲- طیف‌های گسترده و انواع گوناگونی از پدیدارها در خانه‌های جایگاه‌های رفتاری مختلف، اما متأثر از سبک‌های زندگی و راه‌بردهای معیشتی متفاوت ایجاد و نمود می‌یابند.</p> <p>۳- وضعیت‌ها و موقعیت‌های پدیدارهای مرتبط با عرصه قلمرو اختصاصی یا اولیه در خانه‌های با پلان‌های مختلف از مدور تا راست گوشه قابل شناسایی است.</p>		<p>قسمت‌های متعارف در خانه (معلقات خانه 1A) (قلمرو اولیه یا خصوصی)</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. فضای کف گل کوب سفت شده ۲. فضای فعالیت‌های معیشتی روزانه (با توجه به پراکندگی پدیده‌ها) ۳. چاله‌ها ۴. اجاق ۵. فضای قراردعی اقلام فرآوری خوراک (ادوات سنگی)
		<p>قسمت‌های متعارف در خانه تابع (نمریک ۹ خانه 9A) (قلمرو اولیه یا خصوصی)</p> <ol style="list-style-type: none"> ۱. فضای کف گل کوب سفت شده ۲. سکوها/نیمکت‌ها (برای نشستن و قراردعی وسایل مختلف؟) ۳. چاله‌ها (اجاق؟) ۴. قطعات گلی (چینه و خشت) ۵. فضای فعالیت‌های روزانه معیشتی (با توجه به پراکندگی پدیده‌ها) ۶. فضای قراردعی اقلام فرآوری خوراک (ادوات سنگی)

▲ جدول ۲. عرصه شکی-ریختی قلمرو اختصاصی در جامع و تابع (نگارنده، ۱۳۹۹).
 Table 2. Physical arena of primary territory in source and subject (Author, 2019).

ذخیره‌سازی مواد سوختی (هیزم و پهن) و فضولات دام‌ها، فضاها، نگه‌داری دام‌ها و طیور و ذخیره‌سازی‌های مختلف در بیرون و پیرامون نزدیک خانه‌ها همراه بوده و با رفتارهای مختلف اجتماعی و معیشتی روزمره مانند هم‌نشینی، پرداختن به صنایع دستی متنوع از جمله: ساخت و پردازش دست‌ساخته‌های سنگی، گلی، استخوانی، چوبی، پوستی، پشم‌ریسی و موبافی و مانند آن و دیگر امور غیرشخصی و البته غیرعمومی تعریف و تعیین می‌شوند.

▲ جدول ۲. عرصه شکی-ریختی قلمرو اختصاصی در جامع و تابع (نگارنده، ۱۳۹۹).
 Table 2. Physical arena of primary territory in source and subject (Author, 2019).

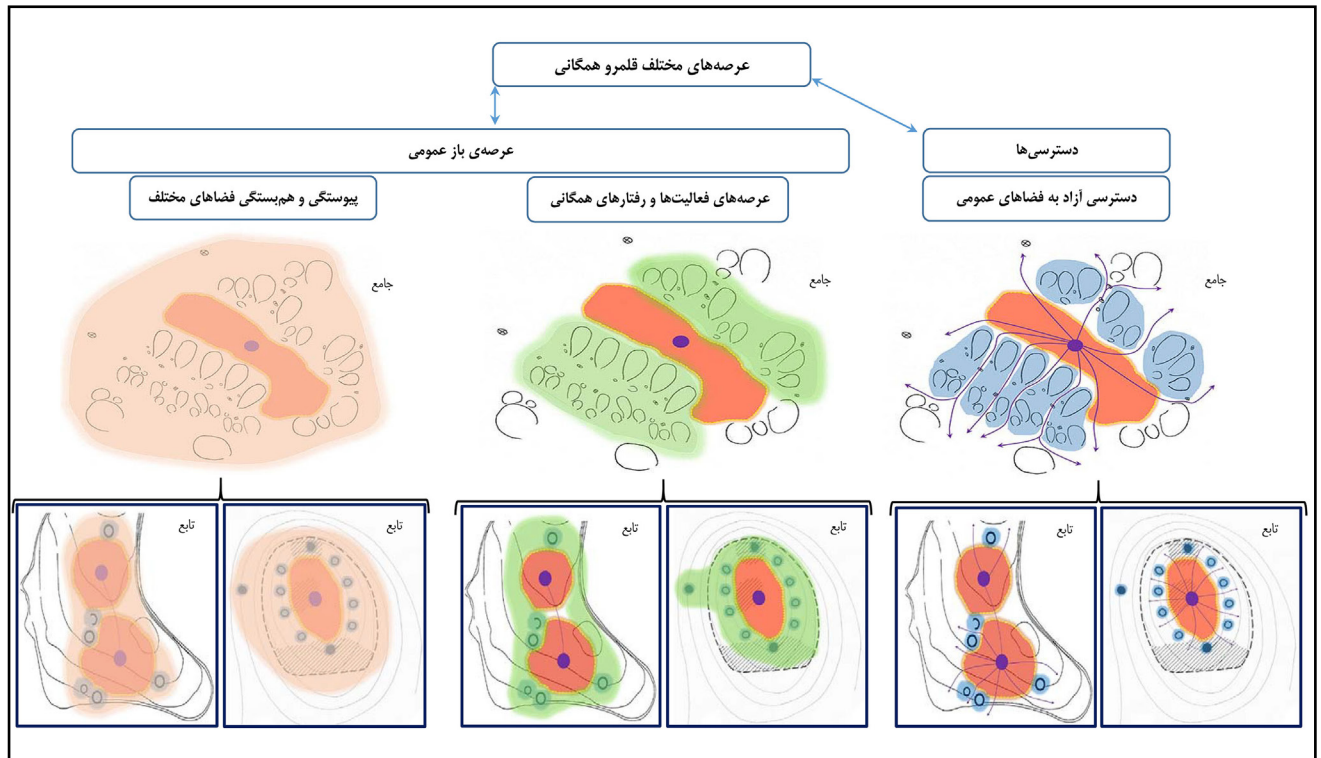
آشکار است چنین پدیده‌هایی به دلیل قرارگیری در بیرون و پیرامون خانه‌ها که از دیوارهای عینی محصورکننده برخوردارند، محدوده این ویژگی‌ها را در موقعیت مکانی تعیین می‌کند. این نوع قلمرو، از یک‌سو به واسطه پدیدارهای متنوع شکلی-ریختی و از طرف دیگر به شیوه ادراکی قابل تشخیص است. مراد از مرز ادراکی همان فضایی است بین پدیدارهای پیش‌گفته و در قالب پدیده قلمرو نیمه‌همگانی شکل می‌گیرد. با این وجود در دهکده‌های سنتی، مرز بین فضاها بیش از آن‌که متأثر از پدیدارهای عینی باشند، به واسطه ادراک تعیین می‌شود. در پرتو همین محدوده‌های ادراکی است که می‌توان در چارچوب قلمرو ثانویه به جداسازی محدوده فضایی خانوارها از هم در یک قرارگاه رفتاری اعم از باستان‌شناختی یا سنتی دست زد. بازشناسی عرصه و پدیده‌های این نوع قلمرو در روش سنتی زندگی به دلیل پویایی رفتاری و فراوانی پدیدارهای مرتبط به آسانی شدنی است اما بافت‌های رفتاری باستان‌شناختی به دلیل ایستایی و چندوچون داده‌ها از محدودیت زیادی برخوردار است (جدول ۱، شکل ۴ و ۶).

▲ شکل ۶. پدیده‌ها و مؤلفه‌های شکلی-ریختی و ادراکی عرصه‌های مختلف گونه قلمرو نیمه‌همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).
 ▲ شکل ۶. پدیده‌ها و مؤلفه‌های شکلی-ریختی و ادراکی عرصه‌های مختلف گونه قلمرو نیمه‌همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).
 Fig 6. Physical and perceptual phenomena of various arenas of the secondary territory (Author, 2019).

پدیده‌های شکلی-ریختی گونه قلمرو همگانی: این نوع قلمرو در تمامی قرارگاه‌های رفتاری سنتی جامع و تابع، عمومی‌ترین عرصه مکانی و همان محدوده باز میان محصور با خانه‌ها و پدیدارهای مرتبط است (شکل ۵). این فضا به واسطه نحوه چینش ساختارها و پدیدارها، به انواع و اشکال مختلف اما متأثر از متغیرهای متفاوت محیطی، شکلی-ریختی، کارکردی، ادراکی-روانی،

اجتماعی و فرهنگی و معمولاً در زمینی هموار شکل می‌گیرد. موقعیتی مرکزی برای پیوستگی و هم‌بستگی ساکنان قرارگاه رفتاری در پرتو تجمعات و انجام امور عمومی و فعالیت‌های مختلف رسمی‌تر و اشتغال‌ات اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و اجتماعی است (جدول ۵). این قلمرو در دسترس همگان قرار دارد، اما استفاده از آن متأثر از اصول، هنجارها و ضوابطی است که برحسب عامل زمانی تغییر می‌کند.

▲ شکل ۷. پدیده‌ها و مؤلفه‌های شکلی-ریختی و ادراکی عرصه‌های مختلف گونه قلمرو همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).

▲ شکل ۷. پدیده‌ها و مؤلفه‌های شکلی-ریختی و ادراکی عرصه‌های مختلف گونه قلمرو همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).

عرصه میانی، بیان رفتاری-کارکردی قلمرو در جامع و تابع: رفتار انسانی در برهم‌کنش بین مردم و چیزهای مادی ادراک می‌شود (Walker & Schiffer, 2020: 1376). فضای برهم‌کنش، همان قلمرو رفتاری به‌مثابه بخشی از یک قرارگاه رفتاری است که در عرصه‌های شکلی-ریختی سه‌گانه قلمرو قابل شناسایی و ادراک است. در چنین گستره‌ای بازشناسی الگوهای رفتاری هر یک از محدوده‌های قلمرویی پیش‌گفته در قرارگاه‌های رفتاری جامع و تابع انجام شده است (جدول ۳، ۴ و ۵). برای شناسایی و درک الگوهای رفتاری این قرارگاه‌ها از شیوه‌های رایج پژوهش کیفی از جمله مشاهده، مصاحبه (جامع) و روش اسنادی (تابع) استفاده شده است.

▲ شکل ۷. پدیده‌ها و مؤلفه‌های شکلی-ریختی و ادراکی عرصه‌های مختلف گونه قلمرو همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).

Fig 7. Physical and perceptual phenomena of various arenas of the public territory (Author, 2019).

بیان رفتاری-کارکردی گونه قلمرو اختصاصی

تفسیر	جایگاه و بافت رفتاری-کارکردی			گونه قلمرو	عرصه قلمرو
	توضیح	تابع (نمریک ۹، خانه 9A)	تابع (معلقات، خانه 1A)	جامع (مله تنگلیا، خانه ۹)	قلمرو رفتاری-کارکردی
رفتارهایی که از قابلیت اجرا در عرصه اختصاصی (خانه) برخوردارند، به‌طور کلی در ارتباط با زندگی فرد در مقیاس خانوار است. الگوهای رفتاری قلمرو اختصاصی (خانه) جامع و تابع، برای پدیدارهای شکلی-ریختی (جدول ۱) و براساس جداسازی‌های ذهنی-ادراکی ساکنان این نوع قلمرو، تقسیم‌بندی فضای درونی خانه را به دو قسمت همگانی و اختصاصی دربردارد. قسمت همگانی خانه به رفتارهای عمومی و گفت‌وشنودهای خانوادگی و مانند آن اختصاص دارد درحالی‌که دیگر رفتارها مانند مهمان‌داری، شست‌وشو، پخت‌وپز، انجام مراسم و مناسک خاص و غیره در محدوده‌ی اختصاصی رخ می‌دهند.	این رفتارها در نمونه جامع در برهم‌کنش مردمی و فضای ریختی-شکلی اختصاصی (جدول ۱ و ۲) قابل مشاهده، شناسایی و توصیف هستند؛ اما در نمونه‌های تابع به‌دلیل عدم دسترسی کامل و کافی به فرهنگ مادی، نحوه چینش و توزیع آن‌ها و مرزبندی‌های ریختی-شکلی مشخص، نمی‌توان به‌طور دقیق به همه‌ی الگوهای رفتاری رخ داده در فضاهای خانگی تابع اشاره کرد. الگوهای رفتاری قلمرو اختصاصی تابع لزوماً همان الگوهای رفتاری رایج در قلمرو اولیه جامع نیست، گرچه براساس فرهنگ مادی هم‌مانندی‌هایی در میان آن‌ها وجود دارد. تفاوت‌های الگوی رفتاری می‌تواند با راه‌برد معیشتی متفاوت مرتبط باشد.	✓؟	✓؟	استراحت و آرامش	اختصاصی
	✓	✓	آماده‌سازی مواد خوراکی با تسهیلات داخل خانه		
	✓	✓	پخت‌وپز (اجاق)		
	✓	✓	پاک‌سازی و نظافت خانه		
	✓؟	✓؟	ذخیره‌سازی مواد خوراکی و آشامیدنی		
	✓؟	✓؟	انجام مراسم و اعمال آیینی و عقیدتی		
	✓؟	✓؟	نگهداری از نوزاد		
	✓	✓	انجام صنایع دستی کوچک مقیاس		
	؟	؟	شست‌وشو		
	✓؟	✓؟	مهمان‌داری		
	✓؟	✓؟	گردهم‌آیی‌ها و گفت‌وشنودهای خانوادگی		
	✓؟	✓؟	خورد و خوراک		

▲ جدول ۳. مؤلفه‌های عرصه رفتاری-کارکردی گونه قلمرو اختصاصی (نگارنده، ۱۳۹۹).

Table 3. Components of behavioral and functional arenas of primary territory (Author, 2019).

بیان رفتاری-کارکردی گونه قلمرو نیمه‌همگانی

تفسیر	جایگاه و بافت رفتاری-کارکردی			گونه قلمرو	عرصه قلمرو
	توضیح	تابع (نمریک ۹، خانه 9A)	تابع (معلقات، خانه 1A)	جامع (مله تنگلیا، خانه ۹)	قلمرو رفتاری-کارکردی
با توجه به ابعاد نه چندان بزرگ فضای درونی خانه‌ها (قلمرو اختصاصی)، عرصه بیرونی پیرامون خانه‌ها (قلمرو نیمه‌همگانی) به‌مثابه حیطه‌های معمولاً غیر محصور، نقش مهمی در انجام برخی رفتارها و فعالیت‌های معیشتی روزمره بازی می‌کنند. عرصه وسیع‌تر این محدوده‌های نیمه‌همگانی، هم فضا و شرایط مکانی لازم برای اجرای برخی رفتارهای انجام‌پذیر در قلمرو اختصاصی از جمله پخت‌وپز، فرآوری مواد خوراکی، صنایع دستی و مانند آن‌ها را در قلمرو ثانویه فراهم می‌کند و هم فضای مکانی برای رفتارهای گسترده‌تری مانند نگهداری دام‌های بزرگ و کوچک و فعالیت‌های مرتبط با آن‌ها (قصابی، پشم‌ریسی، شیردوشی) را در اختیار ساکنان خانه‌ها قرار می‌دهد.	این رفتارها در نمونه جامع در برهم‌کنش مردمی و فضای ریختی-شکلی (جدول ۱ و ۲) قابل مشاهده، شناسایی و توصیف هستند؛ اما در نمونه‌های تابع به‌دلیل عدم دسترسی کامل و کافی به فرهنگ مادی، نحوه چینش و توزیع آن‌ها و مرزبندی‌های ریختی-شکلی مشخص، نمی‌توان به‌طور دقیق به همه‌ی الگوهای رفتاری رخ داده در قلمرو ثانویه تابع اشاره کرد. الگوهای رفتاری قلمرو نیمه‌همگانی تابع لزوماً همان الگوهای رفتاری رایج در قلمرو ثانویه جامع نیست، گرچه براساس فرهنگ مادی هم‌مانندی‌هایی در میان آن‌ها وجود دارد. تفاوت‌های الگوی رفتاری می‌تواند با راه‌برد معیشتی متفاوت مرتبط باشد.	✓	✓	انجام صنایع دستی بزرگ و کوچک مقیاس	نیمه همگانی
	✓	✓	فرآوری برخی مواد خوراکی		
	✓	✓	پخت‌وپز (اجاق)		
	✓؟	✓؟	پاک‌سازی و نظافت پیرامون بیرون خانه		
	؟	؟	نگهداری از حیوانات بزرگ و کوچک (اغل)		
	؟	؟	ذخیره‌سازی مواد سوختی (هیزم)		
	؟	؟	نگهداری از طیور (لانه)		
	؟	؟	پخت نان (تنور)		
	؟	؟	رفت‌وآمد		
	؟	؟	شست‌وشو		
	✓؟	✓؟	گردهم‌آیی و گفت‌وشنودهای بین خانواری		
	؟	؟	فعالیت‌های مرتبط با دام‌ها		

▲ جدول ۴. مؤلفه‌های عرصه رفتاری-کارکردی گونه قلمرو نیمه همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).

Table 4. Components of the behavioral and functional arena of secondary territory (Author, 2019).

بیان رفتاری-کارکردی گونه قلمرو همگانی

تفسیر	جایگاه و بافت رفتاری-کارکردی			گونه قلمرو	عرصه قلمرو
	توضیح	تابع (نمریک ۹، خانه 9A)	تابع (ملفات، خانه 1A)		
رفتارها و فعالیت‌های عرصه همگانی به‌طور کلی از نوع عمومی و در چارچوب برهم‌کنش‌های اجتماعی و برگزاری مراسم و مناسک مختلف است. الگوهای رفتاری در این عرصه براساس عامل و نحوه برگزاری اجتماع، و برپایه سبک زندگی، راهبرد معیشتی، تعداد افراد، سن و جنس متفاوت است.	این رفتارها در نمونه جامع در برهم‌کنش بین مردم و فضای شکلی-ریختی همگانی (جدول ۱ و ۲) قابل مشاهده، شناسایی و توصیف هستند؛ خوش‌بختانه اطلاعات خوبی از یافته‌های مرتبط با این عرصه از نمونه‌های تابع در ارتباط با نحوه قرارگیری و مرزبندی‌های شکلی-ریختی مشخص ارائه شده است؛ بنابراین می‌توان به احتمال به الگوهای رفتاری رخ داده در قلمرو همگانی تابع اشاره کرد. این‌گونه به‌نظر می‌رسد به‌طور کلی الگوهای رفتاری قلمرو همگانی تابع ^۶ به میزان زیادی هم‌مانند الگوهای رایج رفتاری در قلمرو عمومی جامع بوده است، گرچه شناسایی دقیق و جزء-رفتارهای تابع به‌ویژه با در نظر گرفتن راهبردهای معیشتی متفاوت، با احتمال قابل بیان کردن هستند.	؟✓	؟✓	برگزاری مراسم جشن و شادی	همگانی قلمرو رفتاری-کارکردی
	؟✓	؟✓	برگزاری مراسم غم و ماتم		
	؟✓	؟✓	برگزاری مناسک آیینی و اعتقادی		
	؟✓	؟✓	برگزاری مراسم تفریح و بازی		
	؟✓	؟✓	گردهم‌آیی‌ها و گفت‌وشنودها		
	؟✓	؟✓	رفت‌وآمدها		
	؟✓	؟✓	انجام فعالیت‌های اقتصادی-معیشتی		

▲ جدول ۵. مؤلفه‌های عرصه رفتاری-کارکردی گونه قلمرو همگانی (نگارنده، ۱۳۹۹).

Table 5. Components of the behavioral and functional arena of public territory (Author, 2019).

عرصه نهایی، بیان ادراکی-معناشناختی قلمرو در جامع و تابع: شناسایی و درک معناشناختی پدیده قلمرو، گونه‌ها و عرصه‌های آن‌ها در جامع و تابع بیان‌گر ادراک و ذهنیت ساکنان قرارگاه‌های رفتاری نسبت به این مفهوم است. از جامع، اطلاعات و دانش تقریباً کاملی در این مورد حاصل شده است اما تابع، به دلیل کمبود یا نبود فرهنگ مادی کافی، بینش لازم را فراهم نکرده است. درک این مهم ابتدا مستلزم تشخیص شکلی-ریختی نوع مرزبندی مکانی و سپس الگوهای رفتاری ساکنان در آن فضای عینی جامع است، متعاقباً می‌توان معناهای متفاوت ذهنی ساکنان را نسبت به هریک از گونه‌ها و عرصه‌های مرزبندی مکانی در تابع اما برپایه قیاس استنباط کرد. به این ترتیب که رفتارهای شخصی در گونه شکلی-ریختی، نمایان‌گر مفاهیم شکل‌گرفته ذهنی در راستای اختصاص فضای شخصی هر فرد در قرارگاه رفتاری است. از دیدگاه سلسله‌مراتبی، خروج از مرحله اول، نشان‌گر ورود به مرحله دوم و به همان ترتیب به مرحله سوم مرزبندی مکانی است. به این معنا که متناسب و هم‌پسته با تغییر گونه و عرصه قلمرو، برخی الگوهای رفتاری تغییر کرده و برخی دیگر چندوچون متفاوتی را نشان می‌دهند (جدول ۶). تغییر در الگوهای رفتاری با ادراک معناشناختی ذهنی هر یک از ساکنان نسبت به هرکدام از گونه‌ها و عرصه‌های وابسته به آن‌ها مرتبط است؛ به عبارتی، انتقال از خصوصی به عمومی و یا فردی به اجتماعی در مرزبندی مکانی رخ می‌دهد. این درحالی است که مؤلفه برهم‌کنش در هر سه گونه و عرصه اختصاصی/نیمه‌همگانی/همگانی و شکلی-ریختی/رفتاری/معناشناختی قلمرو، به‌مثابه عنصری پویا نقش اصلی را برعهده دارد.

ادراک معناشناختی جایگاه‌های رفتاری		گونه قلمرو	عرصه قلمرو	
تابع	جامع			
نمریک ۹	ملفات	اختصاصی	مفهومی-معنایی	
✓	✓			ملّه تنگلیا
✓	✓			مالکیت و دارایی در مقیاس فردی و خانوار
✓	✓			حفاظت و امنیت در مقیاس فردی و خانوار
✓	✓			فضای اختصاصی در مقیاس فردی
✓؟	✓؟			فضای اختصاصی در مقیاس زوجین
✓	✓			فضای اختصاصی در مقیاس خانوار
✓	✓			آرامش جسمی و روحی در مقیاس فردی و خانوار
✓	✓			پاکیزگی در مقیاس فردی و خانوار
✓	✓			خودکفایی در مقیاس فردی و خانوار
✓	✓			هم‌یاری و هم‌کاری در مقیاس فردی و خانوار
✓؟	✓؟			آزادی رفتاری طبق ضوابط در مقیاس فردی و خانوار
✓؟	✓؟			مهمان‌داری و بزرگ‌داشت سلسله مراتبی در مقیاس خانوار
✓	✓	مالکیت و دارایی در مقیاس خانوار		
✓	✓	حفاظت و امنیت در مقیاس خانوار و بین خانواری		
✓؟	✓؟	آزادی رفتاری طبق ضوابط در مقیاس خانوار و بین خانواری		
✓	✓	خودکفایی در مقیاس خانوار		
✓	✓	آزادی در انتخاب موقعیت مکانی/موقتی در فضای ثانویه		
✓؟	✓؟	پاکیزگی در مقیاس خانوار		
✓؟	✓؟	هم‌یاری و هم‌کاری در مقیاس خانوار و بین خانواری		
✓	✓	مالکیت و دارایی در مقیاس دهکده		
✓	✓	آزادی رفتاری در چارچوب ضوابط در مقیاس دهکده		
✓	✓	هم‌یاری و هم‌کاری در مقیاس دهکده		
✓	✓	آزادی در انتخاب موقعیت مکانی/موقتی در فضای عمومی		
✓	✓	ارتباطات گروهی در مقیاس دهکده		
✓؟	✓؟	ارتباطات فراخانوادگی و فراگروهی در مقیاس دهکده		

▲ جدول ۶. مؤلفه‌های ادراکی-معناشناختی قلمرو در جامع و تابع (نگارنده، ۱۳۹۹).
Table 6. Conceptive-semantics components public territory (Author, 2019).

جامع و تابع در قیاس تطبیقی عام و قیاس ساختاری

فراوانی مکان‌های باستان‌شناختی پیش‌ازتاریخی چند دوره‌ای از واپسین مراحل پلیستوسن و آغاز هلوسن به بعد در خاورمیانه نمایان‌گر تثبیت، توسعه و تداوم روش‌های زندگی و راه‌بردهای معیشتی با کمّ و کیف مختلف در قرارگاه‌های رفتاری است. بررسی و مطالعه انسان‌شناختی خط‌سیر روش‌های سنتی زندگی در قرارگاه‌های رفتاری مرتبط که در فواصل مختلف زمانی-مکانی از موارد پیش‌گفته قرار دارند، بر

پیشینه طولانی مدت آن‌ها تأیید و تأکید دارد. سبک زندگی نیمه‌یک‌جانشینی که نخستین بقایای قرارگاه‌های رفتاری در چارچوب محیط انسان‌ساخت با معماری پایدار مرزبندی شده در بافت‌های باستان‌شناختی را به خود اختصاص داده، به واسطه مطالعات مردم‌نگاری، حضور و وجود خود را با کم و کیف مختلف حفظ کرده است. آن‌چه از نخستین قرارگاه‌های رفتاری باقی‌مانده نه بافت سیستمیک، بلکه بافت ایستای باستان‌شناختی، و آن نیز به لطف فرآیندهای شکل‌گیری و اطلاعات محدود در چارچوب داده‌های شکلی-ریختی است. اما روش‌های سنتی زندگی کمابیش مشابه، اطلاعات و جزئیات کاملی از بافت پویا ارائه می‌دهد. برخی هم‌مانندی‌ها بین داده‌های محدود شکلی-ریختی بافت باستان‌شناختی و فراوانی اطلاعات بافت پویا، چاره‌ای جز استفاده از استدلال قیاس و مشاهدات و مطالعات مردم‌نگاری برای بازشناسی و تفسیر بافت سیستمیک و رای بافت ایستا باقی نمی‌گذارد. ارکان اصلی قیاس در این پژوهش: جامع، تابع، علی و تفسیر است. رکن جامع-مردم‌نگاری/بافت پویا- از توانایی زیادی در ارائه اطلاعات کامل در موضوعات خاص، و از قابلیت تفسیر تصریحی انسان‌شناختی برخوردار است. رکن تابع-مربوط به گذشته/بافت باستان‌شناختی- که فاقد توانایی ارائه اطلاعات کامل در مورد موضوعات خاص بوده و به خودی خود از قابلیت تفسیر برخوردار نیست، حداکثر بتوان برای آن تفسیری تلویحی ارائه کرد. رکن علی، هم‌سانی یا علت بین دو رکن جامع و تابع است. رکن تفسیر، گزاره‌ای است که با مبنا قراردادن جامع در هم‌سانی با تابع، برای تابع بیان می‌شود. مطالعاتی از این نوع در چارچوب تئوری برد میانی با اتخاذ رهیافت باستان‌شناسی و استدلال‌های کاربردی‌اش شدنی است. با این وجود به لحاظ روندهای شکل‌گیری و دگرگونی تابع و نوگرایی فزاینده در قرارگاه‌های سنتی رفتاری یا جامع باید در نظر داشت که هم‌سانی‌های بین نخستین قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی (تابع) و موارد سنتی مشابه (جامع) در حال دگرگونی یا از بین رفتن هستند. خوش‌بختانه قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی آغاز هلو سن در مناطق مختلف خاورمیانه شناسایی، کشف، و با مقیاس گسترده کاوش و منتشر شده‌اند. پژوهش‌های مشابه در فلات ایران بسیار محدود، و در مقیاس بسیار کم، کاوش و مطالعه شده که مانع جدی در تشخیص کامل شکلی-ریختی پدیده قلمرو و قلمروگرایی در نخستین بافت‌های نیمه‌یک‌جانشینی است. علاوه بر آن، باستان‌شناسی به تنهایی فاقد توانایی درک بافت سیستمیک و تفسیر آن است؛ بنابراین اتخاذ استدلال قیاس‌گریزناپذیر است. با توجه به هدف پژوهش و براساس نمونه‌گیری هدفمند و اتخاذ شیوه‌الگونا در پژوهش کیفی، از بین بیش از ۱۰ قرارگاه‌های رفتاری باستان‌شناختی کاندیدا، نمریک ۹ و معلقات که هر دو در شمال عراق قرار دارند، گزینش شدند. به‌رغم فراوانی و گوناگونی قرارگاه‌های سنتی رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی در خاورمیانه، مسأله یافتن جامعی که از جنبه شکلی-ریختی کلی (ساختار کالبدی و الگوهای رفتاری در دهکده) و جزئی (پدیده قلمرو، قلمروگرایی، عرصه‌ها و مؤلفه‌های آن) بیشترین هم‌سانی را با تابع داشته باشد، گزینش جامع را به سمت شرق مرکزی ایران، یعنی مله تنگلیا رهنمون

شد. دو موضوع بحث‌برانگیز جامع و تابع، یعنی فواصل مکانی-زمانی و نحوه ارتباط آن‌ها با هم؛ و قاعده‌مندی قیاس، از دیدگاه روش‌شناختی و روش به واسطه به‌کارگیری استدلال‌های قیاس تطبیقی عام و ساختاری توضیح‌پذیر هستند. هر دو آن‌ها بر هم‌سانی شکلی-ریختی پدیده‌ها، فارغ از محدودیت‌های زمانی و مکانی، تأکید دارند. با این‌وجود بین تابع و جامع ناهم‌سانی‌هایی وجود دارد، هرچند هم‌مانندی‌های شکلی-ریختی قلمرو و قلمروگرایی بر مشابهت ساختاری و کارکردی بین آن‌ها اشاره دارد. موضوعات ساختاری براساس بازشناسی وجوه شکلی-ریختی قرارگاه رفتاری باستان‌شناختی از یافته‌های مردم‌نگاری ادراک می‌شود. در جامع و تابع، ساختار به واسطه کنش‌های انسانی-محیطی، مرکزیت بخشی مکانی و هویت بخشی فردی-گروهی در فضا و اجتماع نشان داده شده است. کارکرد و معنا نیز با تفسیر شیوه‌های کنشی در مرزبندی‌های مکانی-اجتماعی در قرارگاه‌های رفتاری آغاز هلو سن بر مبنای جامع بازشناسی شده است؛ بنابراین با به‌کارگیری قیاس‌های تطبیقی عام و ساختاری می‌توان از طریق هم‌سانی‌های شکلی-ریختی جامع و تابع مفاهیم و معانی آن‌ها را در پرتو الگوهای رفتاری درک کرد. به این معنا که با مقایسه هم‌مانندی‌های شکلی-ریختی، علاوه بر بازسازی محدودیت‌های فرهنگ مادی تابع می‌توان با مشاهده و مطالعه الگوهای رفتاری در حوزه‌های شکلی-ریختی جامع، به بازشناسی ساختاری و کارکردی تابع پرداخت. قیاس‌های پیش‌گفته برای استنتاج یافته‌ها خط‌سیری از ساختار کلی به جزئی را برای ادراک کارکردی و معناشناختی ورای فرهنگ مادی از منظر شکلی-ریختی می‌پیماید. خواه ناخواه تفسیر پدیده قلمرو و قلمروگرایی در نخستین قرارگاه‌های رفتاری نیمه‌یک‌جانشینی به واسطه مطالعه، مشاهده، تحلیل و تفسیر آن در عرصه‌ها و مؤلفه‌هایش در جامع شدن است؛ گفتنی‌ست در تفسیر داده‌ها روندهای شکل‌گیری نقش اساسی دارند. با در نظر گرفتن این مهم نباید انتظار داشت کنش انسانی در شکل‌دهی به قلمرو در مله تنگلیا (یا هر جامعه) دقیقاً هم‌سان با آن پدیده در نمریک ۹ و معلفات (یا هر تابعی) باشد؛ اما اگر به موضوع ژرف‌تر نگرسته شود می‌توان برخی لایه‌های ساختاری هم‌مانند و هم‌خوان را بازشناسی کرد.

نتیجه‌گیری

برآیند تحلیل یافته‌ها نمایان‌گر آن است که روش‌شناسی و روش این پژوهش نه فقط در موارد پیش‌گفته، بلکه در شناسایی و ادراک دیگر عناصر و مؤلفه‌های شکلی-ریختی، کارکردی و معناشناختی مشابه بین جامع و تابع، که حتی بین آن‌ها هم‌مانندی و هم‌خوانی ظاهری کم و محدود وجود دارد، به مثابه یک رهیافت قدرتمند بسیار کارآمد است. با این حال، نباید جامع را به تابع تحمیل کرد؛ زیرا عمل قیاس را فقط باید به منظور بازشناسی و ادراک مفهومی ساختار کلی یا جزئی باستان‌شناختی براساس پدیده‌ها و مفاهیم به‌ظاهر هم‌خوان با تابع به‌کار برد. روش‌مندی این تحقیق به مثابه الگویی کاربردی، از قابلیت زیادی در پژوهش‌های باستان‌شناسی و باستان‌مردم‌شناسی برخوردار است. از دیگر نتایج مهم این پژوهش،

تسهیل تشخیص و درک دقیق‌تر مفهوم قلمرو و قلمروگرایی از زوایای و ابعاد گوناگون در قرارگاه‌های رفتاری اولیه و سنتی است که به لحاظ روش‌شناسی پژوهش در پاسخ به پرسش‌های پژوهش در حوزه تعمیم‌پذیری طبیعت‌گرا، علاوه بر کمک به استخراج و استنتاج روشمند یافته‌ها در جامع و تابع، بر تأییدپذیری و انتقال‌پذیری آن‌ها اشاره دارد. آشکار است بازشناسی قلمرو و قلمروگرایی مستلزم وجود، استخراج و استنتاج آن‌ها از بافت پویا/جامع است. درک این مفهوم در بافت سیستمیک با توجه به ماهیت ایستای بافت باستان‌شناختی که صرفاً و نه به‌طور کامل از منظر شکلی-ریختی قابل بازشناسی است، شدنی نیست؛ مگر به واسطه استدلال قیاس و رویکرد باستان‌مردم‌شناسی.

باستان‌شناسی خاورمیانه و به‌طور آخص ایران چندین دهه است از باستان‌شناسی نجات‌بخشی برای شناسایی، کاوش، ثبت و ضبط حداکثری قرارگاه‌های رفتاری گذشته و فرهنگ مادی آن‌ها که به دلایل مختلف در حال تخریب یا نابودی هستند، استفاده می‌کنند. این فعالیت‌های علمی و عملی که متغیرهای متعددی در نحوه انجام آن‌ها دخیل بوده، پسندیده و مورد تأیید است. اما موضوع به اینجا ختم نمی‌شود؛ زیرا فعالیت‌های میدانی باستان‌شناختی به هر شیوه‌ای که انجام شود پی‌آیند و پی‌آمدش شناسایی و بازیابی بافت باستان‌شناختی قرارگاه‌های رفتاری گذشته همراه با فرهنگ مادی آن‌ها از جنبه شکلی-ریختی است. چه باور داشته باشیم، چه نداشته باشیم، بازشناسی الگوهای ساختاری-کارکردی-رفتاری و مفهومی-معناشناختی داده‌های بافت باستان‌شناختی به‌منظور درک و تفسیر بافت سیستمیک، فعلاً و صرفاً فقط به واسطه استدلال قیاس-انسان‌شناختی-شدنی است. این درحالی است که قرارگاه‌های سنتی رفتاری مرتبط با هر نوع روش سنتی زندگی و راه‌بردهای معیشتی هم‌بسته با آن متأثر از روند فزاینده نوگرایی در ایران و خاورمیانه در حال از بین رفتن و نیستی‌اند؛ بنابراین، همان‌گونه که مکان‌های باستان‌شناختی در معرض آسیب و نیستی نیازمند باستان‌شناسی نجات‌بخشی هستند؛ بر باستان‌شناسان-انسان‌شناسان واجب و ضروری است تا نسبت به ثبت، ضبط و بازشناسی قرارگاه‌های سنتی رفتاری، پدیده‌های مادی، الگوهای ساختاری-کارکردی-رفتاری و ادراکات معناشناختی آن‌ها از طریق مردم‌نگاری یا هر روش علمی دیگری- به‌منظور قیاس و تفسیر باستان‌شناختی- هرچه سریع‌تر اقدام کنند؛ زیرا تفسیر باستان‌شناختی بدون قیاس و جداسازی قیاس از باستان‌مردم‌شناسی، ناشدنی و آن‌ها را تنها به مشاهده‌گر و توصیف‌گر جامع و تابع تبدیل می‌کند، ولاغیر.

سپاسگزاری

از جناب آقای دکتر محسن افشاری که مقاله را از منظر معماری با دقت نظر مطالعه نموده و نکات ارزشمندی جهت بهبود آن پیشنهاد کردند؛ و از دو پژوهش‌گر متخصص و به‌نام باستان‌شناسی و انسان‌شناسی که با پیشنهاد‌های ارزنده ایشان بر غنای علمی این پژوهش افزودند، بسیار سپاسگزارم.

کتابنامه

- آلمن، ایروین، ۱۳۸۲، محیط و رفتار اجتماعی، خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام. ترجمه علی نمازبان، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، چاپ اول.
- افشاری، محسن، ۱۳۹۸، «فواصل فضایی و زمانی حریم در سکونت‌گاه‌های عشایری»، فصلنامه علمی مرمت و معماری ایران، ۲ (۱۷): ۵۱-۳۹.
- افشاری، محسن، ۱۴۰۰، «گونه‌شناسی معماری سیاه چادر ایل قشقایی»، فصلنامه مرمت و معماری ایران، ۱۱ (۲۵): ۷۲-۵۵.
- انصاری، مجتبی؛ جمشیدی، سمانه؛ و الماسی‌فر، نینا، ۱۳۸۹، «بررسی حس قلمرو و رفتار قلمروپایی در پارک‌های شهری؛ مطالعه موردی: پارک ساعی». فصلنامه آرمانشهر، ۳ (۴): ۳۳-۴۸.
- حیدری، علی‌اکبر؛ مطلبی، قاسم؛ و انصاری‌راد، غزال، ۱۳۹۵، «بازشناسی مفهوم قلمرو در سه حوزه کالبدی، رفتاری و معناشناختی در معماری کوچ (مطالعه موردی: عشایر بویراحمد)». فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۳۷ (۱۶۱): ۱۰۷-۱۲۴.
- دلاور، علی، ۱۳۸۹، «روش‌شناسی کیفی». فصلنامه علمی راهبرد، ۱۹ (۵۴): ۳۲۹-۳۰۷.
- رفیعی‌فندخت، ثریا، ۱۳۹۶، «تحلیل ساختارهای اقتصادی-اجتماعی جوامع نیمه کوچ‌رو منطقه زیرکوه براساس سازه‌های معماری استقرارگاه فصلی محله تنگلیا بارویکرد باستان‌شناسی». پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بیرجند (منتشر نشده).
- رنجبر، هادی؛ حق‌دوست، علی‌اکبر؛ صلصالی، مهوش؛ خوشدل، علیرضا؛ سلیمانی، محمدعلی؛ و بهرامی، نسیم، ۱۳۹۱، «نمونه‌گیری در پژوهش‌های کیفی: راهنمایی برای شروع». مجله دانشگاه علوم پزشکی، ۱۰ (۳): ۲۵۰-۲۳۸.
- بهار دوست، رها، ۱۳۸۳، «روش‌شناسی پژوهش کیفی». فصلنامه زیباشناخت، ۱۱: ۲۶۰-۲۴۹.
- صادقی فسایی، سهیلا؛ و ناصری‌راد، محسن، ۱۳۹۰، «عناصر بنیادین پژوهش کیفی در علوم اجتماعی؛ هستی‌شناسی، معرفت‌شناسی، روش‌شناسی و روش». مجله مطالعات اجتماعی ایران، ۵ (۲): ۹۸-۷۸.
- عابدینی، یاسمین، ۱۳۸۳، «مروری بر مبانی فلسفی، ویژگی‌ها، و روش‌های پژوهش کیفی». مجله روان‌شناسی و علوم تربیتی، ۳۵ (۲): ۱۸۵-۱۵۹.
- عبدی، کامیار، ۱۳۹۲، «باستان‌شناسی، قیاس مردم‌شناختی، و باستان‌مردم‌شناسی». نشریه باستان‌پژوه، ۱۵ (۲۰): ۱۳-۱.
- عینی‌فر، علیرضا؛ و آقالطیفی، آزاده، ۱۳۹۰، «مفهوم قلمرو در مجموعه‌های مسکونی؛ مطالعه مقایسه‌ای دو مجموعه مسکونی در سطح و در ارتفاع در تهران». نشریه هنرهای زیبا، ۳ (۴۷): ۲۸-۱۷.
- لنگ، جان، ۱۳۹۸، آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، چاپ یازدهم.

- Abdi, K., 2015, "Towards an Archaeology of Pastoralism: The Near East and Beyond", *International Journal of the Society of Iranian Archaeologists* 1 (2): 1-27.
- Abdi, K., 2013, "Archaeology, Ethnographic Analogy, and Ethnoarchaeology". *Bastan Pazhouh*, 3 (20): 73-84, (In Persian).
- Abedini, Y., 2005, "A Review of Philosophical Foundations, Characteristics, Methods of Qualitative Research". *Journal of Psychology and Education*, 35 (2): 159-185, (In Persian).
- Afshari, M., 2021. "Architectural Typology of Qashqai Black Tent". *Maremat and Memari-e Iran*: In Press. (In Persian). <http://mmi.aui.ac.ir/article-1-763-en.html>
- Afshari, M., 2019, "Privacy Spatial and Temporal Distances in Nomadic Settlements". *Maremat and Memari-e Iran*, 2 (17): 39-52, (In Persian).
- Ansari, M.; Jamshidi, S. & Almasi Far, N., 2010, "To Investigate Feeling of Territory and in Territory Traveling in Urban Parks, Case Study: Sae Park". *Armanshahr Architecture and Urban Development*, 3 (4): 33-48, (In Persian).
- Altman, I., 1975, *The Environment and Social Behavior: Privacy, Personal Space, Territory, and Crowding*. Monterey, California: Brooks/Cole Publication.
- Aurenche, O. & Kozlowski, S. K., 1999, *La Naissance du Néolithique au Proche Orient*. Paris, France.
- Barker, R. G., 1968, *Ecological Psychology Concepts and Methods for studying the Environment of Human Behavior*. Stanford, California: Stanford University Press.
- Beck, M., 2015, "Ethnoarchaeology". *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, 2nd edition, 8: 162-165.
- Cashdan, E., 1983, "Territoriality among Human Foragers: Ecological Models and an Application to Four Bushman Groups". *Current Anthropology*, 24 (1): 47-66.
- David, N. & Kramer, C., 2001, *Ethnoarchaeology in Action*. Cambridge, Cmbridge University Press.
- Delavar, A., 2010, "Qualitative Methodology". *The Scientific Journal of Strategy*, 18 (1): 307-329, (In Persian).
- Dittmore, M., 1983, "The Soundings at M'lefaat". in: *Prehistoric Archaeology along the Zagros Flanks*, edited by: Linda S. Braidwood; Robert J. Braidwood; Charles A. Reed; and Patty Jo Watson: 671-693. Chicago. Illinois. The Oriental Institute of the University of Chicago.
- Earle, T., 2000, "Archaeology, Property, and Prehistoric". *Annual Review of Anthropology*, 29: 39-60.

- Einifar, A. & Aghalatif, A., 2011. "Concept of Territory in Residential Complexes: A Comparative study of two High-rise and Low-rise Complexes in Tehran". *Honar-Ha-Ye- Ziba Memari-Va- ShahrSazi*, 3 (47): 17-28. (In Persian).
- Flannery, K. V., 1972, "The Origin of the Village as a Settlement Type in Mesoamerica and the Near East: A Comparative Study". in: *Man, Settlement and Urbanism*. P. J. Ucko, R. Tringham, and G. W. Dimbleby, Eds.: 23-53. London: Duckworth.
- Flannery, K. V., 2002, "The Origins of the Village Revisited: From Nuclear to Extended Households". *American Antiquity*, 67 (3): 417-433.
- Heidari, A. A.; Motalebi, Gh. & Ansari Rad, Gh., 2018, "Re-Conceptualizing Territory in Physical, Behavioral and Semantic Realms in Nomadic Architecture: A Case Study of Boyer Ahmad Nomads". *Journal of Housing and Rural Environment*, 37 (161): 107-124, (In Persian).
- Hole, F., 2009, "Pastoral Mobility as an Adaptation". in: *Nomads, Tribes, and the State in the Ancient Near East; Cross-Disciplinary Perspectives*, Jeffery Szuchman, Ed.: 261-278, The Oriental Institute of the University of Chicago, Oriental Institute Seminars, 5. Chicago. Illinois.
- Kozłowski, S. K., 2002, *Nemrik, an Aceramic Village in Northern Iraq*. ŚWIATOWIT Supplement Series P: Prehistory and middle Ages, VIII. Institute of Archaeology Wasaw University.
- Kozłowski, S. K. & Kempisty, A., 1990. "Architecture of the Pre-Pottery Neolithic Settlement in Nemrik, Iraq". *World Archaeology*, 21: 348-362.
- Kozłowski, S. K.; Kuzma, K. & Szymczak, K., 2008, "La Peprise des Fouilles a M'leffat (Saison 1989/1990)". in: *Polish Archaeology in the Mediterranea II, Reports 1989-1990*, Wasaw: 112-118.
- Lang, J., 1987, *Creating Architectural Theory: the Role of the Behavioral Sciences in Environment*, VNB. UK. Van Nostrand Reinhold.
- Lawson, B., 2001, *The Language of Space*. Butterworth-Heineman, London.
- Politis, G. G., 2015, "Reflections on Contemporary Ethnoarchaeology". *Pyrenae*, 46(1): 41-83.
- Rafiee Fandokht, S., 2018, "Analysis of the Socio-Economic Structures of Semi-Nomadic Communities Zirkouh Region Based on Architectural Features Seasonal Settement Tanglia. Approach Ethnoarchaeology". M.A Dissertation. Birjand University. (Unpublished).
- Rahadoost, B., 2005, "Qualitative Research Methodology". *Ziba Shenakht*, 11: 249-260, (In Persian).

- Ranjbar, H.; Haghdoost, A. A.; Salsali, M.; Khoshdel, A.; Soleimani, M. & Bahrami, N., 2012. "Sampling in Qualitative Research: A Guide for Beginning". *Journal of Army University Medical Sciences*, 10(3): 238-250. (In Persian).
- Sadeghi-Fasaei, S. & Naseri Rad, M., 2011, "Fundamental Elements to of Qualitative Research in Social Sciences (Ontology, Epistemology, Methodology and Methods)". *Journal Iranian Social Studies*, 5 (2): 78-98. (In Persian).
- Savard, M.; Nesbitt, M. & Jons, M. K., 2006. "The Role of Wild Grasses in Subsistence and Sedentism: New Evidence from the Northern Fertile Crescent". *World Archaeology*, 38(2): 179-196.
- Schiffer, M. B., 2013, "Contributions of Ethnoarchaeology". in: *The Archaeology of Science, Manuals in Archaeological Method*: 53-63, Springer International Publishing Switzerland.
- Schiffer, M. B., 2008, "Expanding Ethnoarchaeology: Historical Evidence and Model-building in the study of technological Change". in: *Oxford handbook of engineering and technology in the classical world*, ed. John Peter Olson: 821-835, Oxford: Oxford University Press.
- Shelley, C., 1999. "Multiple Analogies in Archaeology". *Philosophy of Science*, 66: 579-605.
- Schmidt Dias, A., 2020, "Analogy in Archaeological Theory". in: *Encyclopedia of Global Archaeology*, eds, Claire Smith, Springer, Cham.
- Skibo, J. M; Schiffer, M. B., 2008, *People and Things: A Behavioral Approach to Material Culture*. Springer, New York.
- Verhoeven, M., 2005, "Ethnoarchaeology, Analogy, and Ancient Society". in: *Archaeologies of the Middle East*, edited by Susan Pollock & Reinhard Bernbeck, Blackwell Studies in Global Archaeology: 251-270.
- Walker, W. H. & Schiffer, M. B., 2020, "Behavioral Archaeology". in: *Encyclopedia of Global Archaeology*, eds, Claire Smith, Springer, Cham: 1376-1385.
- Watson, P. J., 1980, "The Theory and Practice of Ethnoarchaeology with Special Reference to the Near East". *Paléorient*, 6: 55-64.
- Wylie, A., 1985, "The Reaction against Analogy". *Advances in Archaeological Method and Theory*, 8: 63-111, Springer.